MASTER
NEGATIVE
NO. 91-80033-6

AUTHOR:

NEPOS, CORNELIUS

TITLE:

CORNELII NEPOTIS VITAE SELECTAE

PLACE:

VINDOBONAE

DATE:

1889

Master Negative #

91-80033-6

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

Vitae imperatorum.

Nepos, Cornelius.

Cornelii Nepotis vitae selectae, in usum scholarum edidit Rudophus Bitschofsky ... Vindobonae, sumptibus et typis Caroli Gerold filii, 1889.

viii, 106 p. . map, 17 cm.

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35mm REDUCTION RATIO: 11X

IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB

DATE FILMED: 5.8.91 INITIALS Jeannine

FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

CORNELII NEPOTIS

VITAE SELECTAE.

IN USUM SCHOLARUM EDIDIT

RUDOLPHUS BITSCHOFSKY.

ADIECTA EST TABULA.

Laut h. Ministerial-Erlass vom 26. October 1889, Z. 21323, zum Unterrichtsgebrauche an österreichischen Gymnasien allgemein zugelassen.

VINDOBONAE.
SUMPTIBUS ET TYPIS CAROLI GEROLD FILII.
MDCCCLXXXIX.

Gerold'sche

Classiker-Ausgaben

Wien.

Caesaris Commen
Hoffmann.

— — **de bello c**
Africano, Hi
20 Bogen. ca

Ciceronis in L. C
Mit Index no

— — **Cato maio**
nom. 3$^1/_2$ Bo

— — **Laelius de**
3$^1/_2$ Bogen.

— — **Orationes**
Deiotaro. Ed

— — **pro Sex. I**
Index nom.

— — **de officiis**
13 Bogen. c

— — **In C. Ver**
nitzer. Mi

— — **Oratio de**
Index nom.

— — **Oratio pro S. Sulla, pro A. Licinio Archia poeta.**
Kornitzer. Mit Index nom. 5$^3/_4$ Bogen. cart. 40 kr.

— — **Oratio Philippica secunda.** Ed. Al. Kornitzer. Mit Index nom. 4$^3/_4$ Bogen. cart. 35 kr.

Herodoti de bello persico librorum epitome. Ed. Fr. Lauczizky. Adiunctae sunt libr. I—IV partes selectae. 21$^1/_4$ Bogen. cart. 95 kr.

Mit h. Ministerial-Erlass vom 26. Juni 1888, Z. 12495, allgemein zulässig erklärt.

Verlag von Carl Gerold's Sohn in Wien.

Geograph. Anst. v. Wagner & Debes, Leipzig.

CORNELII NEPOTIS

VITAE SELECTAE.

IN USUM SCHOLARUM EDIDIT

RUDOLPHUS BITSCHOFSKY.

ADIECTA EST TABULA.

Laut h. Ministerial-Erlass vom 26. October 1889, Z. 21323, zum Unterrichtsgebrauche an österreichischen Gymnasien allgemein zugelassen.

VINDOBONAE.
SUMPTIBUS ET TYPIS CAROLI GEROLD FILII.
MDCCCLXXXIX.

PRAEFATIO.

Hoc libello XVII vitae Cornelii Nepotis continentur: desunt Lysandri, Alcibiadis, Datamis, Phocionis, Timoleontis, Hamilcaris vitae eaque capita, quibus de regibus agitur. (Cf. Instruct. p. 31.) Nonnulla, quae ab optimorum scriptorum usu fere aliena sunt, immutavi: Milt. 2, 3. 3, 6. 4, 5. Them. 5, 2. 7, 6. 8, 2. Paus. 2, 4. Thras. 1, 5. Con. 1, 3. Dion 3, 3. 5, 5. Ep. 6, 1. 9, 1. Ag. 2, 1. 3, 1. 4. Eum. 2, 3. 4, 2. 6, 1. 7, 1. 8, 2. 5. Att. 3, 3. 8, 5. 13, 6. 18, 5. 20, 1. Hann. 1, 1. 3. 10, 1; item quae puerili aetati minus idonea videbantur: Paus. 4, 1. Dion 4, 4. — Iph. 1, 3 correxi: ‘pro *clipeo*’. Timoth. 4, 5 sq. et Hann. 13, 4 omisi. Paus. 1, 3 scripsi: ‘quod *tum* ex praeda’; Ep. 1, 1: ‘Polym*nis* filius’; Att. 9, 7: ‘eius [*rei causa*] reprehendebatur’. De locis qui sunt Them. 6, 5. Ar. 2, 1. Pel. 2, 5 cf. ‘Wiener Stud.’ 1882, p. 327 sq. et ‘Zeitschr. f. d. ö. Gymn.’ 1889, p. 493—495.

In singulorum *vocabulorum scriptura* Brambachii rationes secutus sum.

Ubi periculum esse visum erat, ne *nomina propria* vel vocabula, quae e Graeca lingua ducuntur, perperam a pueris enuntiarentur, syllabae paenultimae *mensuram notabam*.

a*

Annos, quibus res maxime insignes gestae esse traduntur, *in margine* adscribendos curavi.

De Cornelii Nepotis *vita et scriptis* pauca praemisi eaque vernacula lingua, quo facilius a pueris Latinae linguae nondum satis gnaris et legerentur et intellegerentur.

Graeciae, Macedoniae, Thraeciae, Asiae regiones, insulas, urbes, quae in his vitis commemorantur, adiecta *tabula* exhibet.

Scripsi Vindobonae
a. d. VII. Id. Quint. a. MDCCCLXXXIX.

R. Bitschofsky.

EINLEITUNG.

Cornelius Nepos stammte aus dem Lande der Insubrer im sogenannten cisalpinischen Gallien (dem heutigen Norditalien). Er wurde, wie man gewöhnlich annimmt, in Ticīnum (dem heutigen Pavia), und zwar nicht vor dem Jahre 100 v. Chr., geboren. Frühzeitig verließ er seine Heimat und begab sich nach Rom, jedoch nicht, um die staatliche Laufbahn einzuschlagen, sondern um sich geistig auszubilden und in anregendem Verkehre mit gleichgesinnten Freunden ausschließlich seinen wissenschaftlichen Neigungen zu leben. Sein Vermögen gestattete ihm ja ein sorgenfreies Dasein. Die innigste Freundschaft verband ihn mit dem reichen und feingebildeten T. Pomponius Atticus, in dessen Hause er wohl auch mit dem berühmten Redner und Staatsmanne M. Tullius Cicero bekannt wurde, während er den gefeierten Dichter C. Valerius Catullus aus Verona schon daheim kennen gelernt haben mochte. Näheres ist uns über die Lebensverhältnisse des Schriftstellers nicht bekannt. Sein Tod erfolgte wenige Jahre nach dem des Atticus im Jahre 29 v. Chr. oder bald nachher. Rühmend hebt man seine große Herzensgüte, Hingebung und Sittenreinheit hervor.

In politischer Beziehung war er Optimat, d. h. er wünschte die Erhaltung der Republik mit dem Senat an der Spitze.

Cornelius Nepos verfasste geschichtliche Werke unter dem Titel *chronica* und *exempla*, eine ausführliche Lebensbeschreibung des älteren Cato und des Cicero und ein geographisches Werk. Alle diese Schriften sind verloren gegangen. Wir besitzen nur Theile seines bedeutendsten, um das Jahr 34 herausgegebenen und dem Atticus gewidmeten Werkes, welches den Gesammttitel *de viris illustribus* führte und in mindestens 16 Büchern das Leben berühmter Männer nach Kategorien in der Weise behandelte, dass jedesmal in einem Buche die Auswärtigen, im folgenden die Römer zur Darstellung kamen. Jene noch erhaltenen Theile sind:

I. Das Buch *de excellentibus ducibus exterarum gentium*,

welches 23 vitae enthält:

1. Miltiades,
2. Themistocles,
3. Aristides,
4. Pausanias,
5. Cimon,
6. Lysander (spartan. Feldherr, † 395),
7. Alcibiades (der bekannte athen. Feldherr und Staatsmann, † 404),

8. Thrasybulus,
9. Conon,
10. Dion,
11. Iphicrates,
12. Chabrias,
13. Timotheus,
14. Datames (pers. Feldherr unter Dareus Nothus, 424—405),
15. Epaminondas,
16. Pelopidas,
17. Agesilaus,
18. Eumenes,
19. Phocion (athen. Feldherr und Staatsmann, † 317),
20. Timoleon (korinth. Feldherr, † 337),
21. de regibus (von den pers. und macedon. Königen, von Pyrrhus, dem älteren Dionysius und den Nachfolgern Alexanders des Großen),
22. Hamilcar (der bekannte carthag. Feldherr, Vater des)
23. Hannibal, und

II. aus dem Buche *de historicis Latinis*

die 2 vitae des M. Porcius Cato (v. J. 234—149) und des T. Pomponius Atticus. Die letztere ist die ausführlichste unter allen diesen Lebensbeschreibungen; die übrigen sind mit Rücksicht auf den bedeutenden Umfang und den Zweck des ganzen Buches, welches, hauptsächlich nach grie-

chischen Geschichtswerken (des Thucydides, Xenophon, Theopompus u. a.) abgefasst, für das große römische Publicum bestimmt war, mehr oder weniger knapp gehalten.

Dem Stile des Cornelius Nepos verleiht eine gewisse naive Einfachheit und Gemüthlichkeit einen eigenthümlichen Reiz.

MILTIADES.

I. Miltiădes, Cimonis filius, Atheniensis, cum
et antiquitate generis et gloria maiorum et sua
modestia unus omnium maxime floreret eaque esset
aetate, ut non iam solum de eo bene sperare, sed
etiam confidere cives possent sui talem eum fu-
turum, qualem cognitum iudicarunt, accidit, ut
Athenienses Chersonesum colonos vellent mittere.
Cuius generis cum magnus numerus esset et multi 2
eius demigrationis peterent societatem, ex his de-
lecti Delphos deliberatum missi sunt, qui consu-
lerent Apollinem, quo potissimum duce uterentur.
Namque tum Thraeces eas regiones tenebant, cum
quibus armis erat dimicandum. His consulentibus 3
nominatim Pythia praecepit, ut Miltiadem impera-
torem sibi sumerent: id si fecissent, incepta pro-
spera futura. Hoc oraculi responso Miltiades cum 4
delecta manu classe Chersonesum profectus cum
accessisset Lemnum et incolas eius insulae sub
potestatem redigere vellet Atheniensium, idque
Lemnii sua sponte facerent, postulasset, illi irri- 5
dentes responderunt tum id se facturos, cum ille
domo navibus proficiscens vento aquilone venisset
Lemnum. Hic enim ventus ab septentrionibus oriens

6 adversum tenet Athenis proficiscentibus. Miltiades
morandi tempus non habens cursum derexit, quo
tendebat, pervenitque Chersonesum.

II. Ibi brevi tempore barbarorum copiis dis-
iectis tota regione, quam petierat, potitus loca
castellis idonea communiit, multitudinem, quam
secum duxerat, in agris collocavit crebrisque ex-
2 cursionibus locupletavit. Neque minus in ea re
prudentia quam felicitate adiutus est. Nam cum
virtute militum devicisset hostium exercitus, summa
aequitate res constituit atque ipse ibidem manere
3 decrevit. Erat enim inter eos dignitate regia,
quamquam carebat nomine, neque id magis imperio
quam iustitia consecutus. Neque eo setius Atheni-
ensibus, a quibus erat profectus, officia praestabat.
Quibus rebus fiebat, ut non minus eorum volun-
tate perpetuo imperium obtineret, qui miserant,
4 quam illorum, cum quibus erat profectus. Cherso-
neso tali modo constituta Lemnum revertitur et
ex pacto postulat, ut sibi urbem tradant. Illi enim
dixerant, cum vento borea domo profectus eo per-
venisset, sese dedituros: se autem domum Cher-
5 sonesi habere. Cares, qui tum Lemnum incolebant,
etsi praeter opinionem res ceciderat, tamen non
dicto, sed secunda fortuna adversariorum capti,
resistere ausi non sunt atque ex insula demigra-
runt. Pari felicitate ceteras insulas, quae Cyclădes
nominantur, sub Atheniensium redegit potestatem.

c. III. Isdem temporibus Persarum rex Darēus
a. 513 ex Asia in Europam exercitu traiecto Scythis bel-
lum inferre decrevit. Pontem fecit in Histro flumine,

qua copias traduceret. Eius pontis, dum ipse ab-
esset, custodes reliquit principes, quos secum ex
Ionia et Aeolĭde duxerat; quibus singulis ipsorum
urbium perpetua dederat imperia. Sic enim facil- 2
lime putavit se Graeca lingua loquentes, qui Asiam
incolerent, sub sua retenturum potestate, si amicis
suis oppida tuenda tradidisset, quibus se oppresso
nulla spes salutis relinqueretur. In hoc fuit tum
numero Miltiades, cui illa custodia crederetur.
Hic cum crebri adferrent nuntii male rem gerere 3
Dareum premique a Scythis, Miltiades hortatus est
pontis custodes, ne a fortuna datam occasionem
liberandae Graeciae dimitterent. Nam si cum iis 4
copiis, quas secum transportarat, interiisset Dareus,
non solum Europam fore tutam, sed etiam eos,
qui Asiam incolerent Graeci genere, liberos a Per-
sarum futuros dominatione et periculo; et facile
effici posse. Ponte enim rescisso regem vel hostium
ferro vel inopia paucis diebus interiturum. Ad hoc 5
consilium cum plerique accederent, Histiaeus Mile-
sius, ne res conficeretur, obstitit dicens: non idem
ipsis, qui summas imperii tenerent, expedire et
multitudini, quod Darei regno ipsorum niteretur
dominatio; quo exstincto ipsos potestate expulsos
civibus suis poenas daturos. Itaque adeo se abhor-
rere a ceterorum consilio, ut nihil putet ipsis uti-
lius quam confirmari regnum Persarum. Huius cum 6
sententiam plurimi essent secuti, Miltiades, non
dubitans, quin tam multis consciis ad regis aures
consilia sua essent perventura, Chersonesum reli-
quit ac rursus Athenas demigravit. Cuius ratio

etsi non valuit, tamen magnopere est laudanda, cum amicior omnium libertati quam suae fuerit dominationi.

IV. Dareus autem, cum ex Europa in Asiam redisset, hortantibus amicis, ut Graeciam redigeret in suam potestatem, classem quingentarum navium comparavit eique Datim praefecit et Artaphernem hisque ducenta peditum, decem milia equitum dedit, causam interserens, se hostem esse Athenien-
a. 499 sibus, quod eorum auxilio Iōnes Sardes expugnas-
2 sent suaque praesidia interfecissent. Illi praefecti
a. 490 regii classe ad Euboeam appulsa celeriter Eretriam ceperunt omnesque eius gentis cives abreptos in Asiam ad regem miserunt. Inde ad Atticam accesserunt ac suas copias in campum Marathona deduxerunt. Is est ab oppido circiter milia passuum
3 decem. Hoc tumultu Athenienses tam propinquo tamque magno permoti auxilium nusquam nisi a Lacedaemoniis petiverunt Phidippumque cursorem eius generis, qui hemerodrŏmoe vocantur, Lacedaemŏnem miserunt, ut nuntiaret, quam celeri
4 opus esset auxilio. Domi autem creant decem praetores, qui exercitui praeessent, in iis Miltiadem. Inter quos magna fuit contentio, utrum moenibus se defenderent an obviam irent hostibus acieque
5 decernerent. Unus Miltiades maxime nitebatur, ut primo quoque tempore castra fierent: id si factum esset, et civibus animum accessurum, cum viderent de ipsorum virtute non desperari, et hostes eadem re fore tardiores, si animadverterent auderi adversus se tam exiguis copiis dimicari.

V. Hoc in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio fuit praeter Plataeenses. Ea mille misit militum. Itaque horum adventu decem milia armatorum completa sunt. Quae manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate. Quo factum est, ut 2
plus quam collegae Miltiades valeret. Eius ergo auctoritate impulsi Athenienses copias ex urbe eduxerunt locoque idoneo castra fecerunt. Dein 3
postero die sub montis radicibus acie regione instructa non apertissima proelium commiserunt (namque arbores multis locis erant rarae), hoc consilio, ut et montium altitudine tegerentur et arborum tractu equitatus hostium impediretur, ne multitudine clauderentur. Datis, etsi non aequum locum 4
videbat suis, tamen fretus numero copiarum suarum confligere cupiebat, eoque magis, quod, priusquam Lacedaemonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. Itaque in aciem peditum centum, equitum decem milia produxit proeliumque commisit. In quo tanto plus virtute valuerunt Athe- 5
nienses, ut decemplicem numerum hostium profligarint adeoque perterruerint, ut Persae non castra, sed naves petierint. Qua pugna nihil adhuc exstitit nobilius. Nulla enim umquam tam exigua manus tantas opes prostravit.

VI. Cuius victoriae non alienum videtur quale praemium Miltiadi sit tributum, docere, quo facilius intellegi possit eandem omnium civitatum esse naturam. Ut enim populi Romani honores quon- 2
dam fuerunt rari et tenues ob eamque causam gloriosi, nunc autem effusi atque obsoleti, sic olim

3 apud Athenienses fuisse reperimus. Namque huic Miltiadi, qui Athenas totamque Graeciam liberarat, talis honos tributus est, in porticu, quae Poecĭle vocatur, cum pugna depingeretur Marathonia, ut in decem praetorum numero prima eius imago poneretur isque hortaretur milites proeliumque
4 committeret. Idem ille populus, posteaquam maius imperium est nactus et largitione magistratuum corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalerĕo decrevit.

a. 489 VII. Post hoc proelium classem septuaginta navium Athenienses eidem Miltiadi dederunt, ut insulas, quae barbaros adiuverant, bello persequeretur. Quo in imperio plerasque ad officium
2 redire coëgit, nonnullas vi expugnavit. Ex his Parum insulam, opibus elatam, cum oratione reconciliare non posset, copias e navibus eduxit, urbem operibus clausit omnique commeatu privavit, dein vineis ac testudinibus constitutis propius muros
3 accessit. Cum iam in eo esset, ut oppido potiretur, procul in continenti lucus, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo casu, nocturno tempore incensus est. Cuius flamma ut ab oppidanis et oppugnatoribus est visa, utrisque venit in opinionem signum
4 a classiariis regiis datum. Quo factum est, ut et Parii a deditione deterrerentur, et Miltiades timens, ne classis regia adventaret, incensis operibus, quae statuerat, cum totidem navibus, atque erat profectus, Athenas magna cum offensione civium suorum
5 rediret. Accusatus ergo est proditionis, quod, cum Parum expugnare posset, a rege corruptus infectis

rebus discessisset. Eo tempore aeger erat vulneribus, quae in oppugnando oppido acceperat. Itaque cum ipse pro se dicere non posset, verba fecit frater eius Stesagŏras. Causa cognita capitis abso- 6
lutus, pecunia multatus est, eaque lis quinquaginta talentis aestimata est, quantus in classem sumptus factus erat. Hanc pecuniam quod solvere in praesentia non poterat, in vincla publica coniectus est ibique diem obiit supremum.

VIII. Hic etsi crimine Pario est accusatus, tamen alia causa fuit damnationis. Namque Athenienses propter Pisistrăti tyrannidem, quae paucis annis ante fuerat, omnium civium suorum poten- 560—510 a. Chr.
tiam extimescebant. Miltiades, multum in imperiis 2
magistratibusque versatus, non videbatur posse esse privatus, praesertim cum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur. Nam Chersonesi 3
omnes illos, quos habitarat, annos perpetuam obtinuerat dominationem tyrannusque fuerat appellatus, sed iustus. Non erat enim vi consecutus, sed suorum voluntate, eamque potestatem bonitate retinebat. Omnes autem et dicuntur et habentur tyranni, qui potestate sunt perpetua in ea civitate, quae libertate usa est. Sed in Miltiade erat cum 4
summa humanitas tum mira communitas, ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret, magna auctoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. Haec populus respiciens maluit illum innoxium plecti, quam se diutius esse in timore.

THEMISTOCLES.

I. Themistŏcles, Neŏcli filius, Atheniensis. Huius vitia ineuntis adulescentiae magnis sunt emendata virtutibus, adeo ut anteferatur huic
2 nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio est ordiendus. Pater eius Neocles generosus fuit. Is uxorem Acarnanam civem duxit, ex qua natus est Themistocles. Qui cum minus esset probatus parentibus, quod et liberius vivebat et rem famili-
3 arem neglegebat, a patre exheredatus est. Quae contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam cum iudicasset sine summa industria non posse eam exstingui, totum se dedidit reipublicae, diligentius amicis famaeque serviens. Multum in iudiciis privatis versabatur, saepe in contionem populi prodibat; nulla res maior sine eo gerebatur; celeriter, quae opus erant, reperiebat, facile eadem oratione
4 explicabat; neque minus in rebus gerendis promptus quam excogitandis erat, quod et de instantibus, ut ait Thucydĭdes, verissime iudicabat et de futuris callidissime coiciebat. Quo factum est, ut brevi tempore illustraretur.

II. Primus autem gradus fuit capessendae rei publicae bello Corcyraeo. Ad quod gerendum praetor a populo factus, non solum praesenti bello sed etiam reliquo tempore ferociorem reddidit civita-
2 tem. Nam cum pecunia publica, quae ex metallis redibat, largitione magistratuum quotannis inter-
a. 487 iret, ille persuasit populo, ut ea pecunia classis

centum navium aedificaretur. Qua celeriter effecta 3
primum Corcyraeos fregit, deinde maritimos praedones consectando mare tutum reddidit. In quo cum divitiis ornavit, tum etiam peritissimos belli navalis fecit Athenienses. Id quantae saluti fuerit 4
universae Graeciae, bello cognitum est Persico. Nam cum Xerxes et mari et terra bellum universae a. 480
inferret Europae cum tantis copiis, quantas neque ante nec postea habuit quisquam: huius enim 5
classis mille et ducentarum navium longarum fuit, quam duo milia onerariarum sequebantur, terrestres autem exercitus septingenta peditum, equitum quadringenta milia fuerunt: — cuius de adventu 6
cum fama in Graeciam esset perlata et maxime Athenienses peti dicerentur propter pugnam Marathoniam, miserunt Delphos consultum, quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, ut moenibus ligneis se munirent. Id 7
responsum quo valeret, cum intellegeret nemo, Themistocles persuasit consilium esse Apollinis, ut in naves se suaque conferrent: eum enim a deo significari murum ligneum. Tali consilio probato 8
addunt ad superiores totidem naves triremes suaque omnia, quae moveri poterant, partim Salamīna partim Troezēna deportant; arcem sacerdotibus paucisque maioribus natu ac sacra procuranda tradunt, reliquum oppidum relinquunt.

III. Huius consilium plerisque civitatibus displicebat et in terra dimicari magis placebat. Itaque missi sunt delecti cum Leonĭda, Lacedaemoniorum rege, qui Thermopy̆las occuparent longi-

usque barbaros progredi non paterentur. Hi vim
hostium non sustinuerunt eoque loco omnes interie-
2 runt. At classis communis Graeciae trecentarum
navium, in qua ducentae erant Atheniensium, pri-
mum apud Artemisium, inter Euboeam continen-
temque terram, cum classiariis regiis conflixit.
Angustias enim Themistocles quaerebat, ne multi-
3 tudine circuiretur. Hic etsi pari proelio disces-
serant, tamen eodem loco non sunt ausi manere,
quod erat periculum, ne, si pars navium adversari-
orum Euboeam superasset, ancipiti premerentur
4 periculo. Quo factum est, ut ab Artemisio disce-
derent et exadversum Athenas apud Salamina
classem suam constituerent.

IV. At Xerxes Thermopylis expugnatis pro-
tinus accessit astu idque nullis defendentibus,
interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat,
2 incendio delevit. Cuius flamma perterriti classiarii
cum manere non auderent et plurimi hortarentur,
ut domos suas discederent moenibusque se defen-
derent, Themistocles unus restitit et universos
pares esse posse aiebat, dispersos testabatur peri-
turos, idque Eurybiădi, regi Lacedaemoniorum,
qui tum summae imperii praeerat, fore adfirmabat.
3 Quem cum minus, quam vellet, moveret, noctu de
servis suis, quem habuit fidelissimum, ad regem
misit, ut ei nuntiaret suis verbis adversarios eius
4 in fuga esse: qui si discessissent, maiore cum
labore et longinquiore tempore bellum confecturum,
cum singulos consectari cogeretur; quos si statim
aggrederetur, brevi universos oppressurum. Hoc eo

valebat, ut ingratis ad depugnandum omnes co-
gerentur. Hac re audita barbarus, nihil doli subesse 5
credens, postridie alienissimo sibi loco, contra
opportunissimo hostibus, adeo angusto mari con-
flixit, ut eius multitudo navium explicari non po-
tuerit. Victus ergo est magis etiam consilio The-
mistocli quam armis Graeciae.

V. Hic etsi male rem gesserat, tamen tantas
habebat reliquias copiarum, ut etiam tum his
opprimere posset hostes. Iterum ab eodem gradu
depulsus est. Nam Themistocles verens, ne bellare
perseveraret, certiorem eum fecit id agi, ut pons,
quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur ac
reditu in Asiam excluderetur, idque ei persuasit.
Itaque, qua sex mensibus iter fecerat, eadem minus 2
diebus triginta in Asiam revertit seque a Themi-
stocle non superatum, sed conservatum iudicavit.
Sic unius viri prudentia Graecia liberata est 3
Europaeque succubuit Asia. Haec altera victoria,
quae cum Marathonio possit comparari tropaeo.
Nam pari modo apud Salamina parvo numero
navium maxima post hominum memoriam classis
est devicta.

VI. Magnus hoc bello Themistocles fuit neque
minor in pace. Cum enim Phalerico portu neque ma-
gno neque bono Athenienses uterentur, huius consilio
triplex Piraei portus constitutus est isque moenibus 482—477 a. Chr.
circumdatus, ut ipsam urbem dignitate aequiperaret,
utilitate superaret. Idem muros Atheniensium resti- 2
tuit praecipuo suo periculo. Namque Lacedaemonii a. 478
causam idoneam nacti propter barbarorum excur-

siones, qua negarent oportere extra Peloponnesum
ullam urbem muros habere, ne essent loca munita,
quae hostes possiderent, Athenienses aedificantes
3 prohibere sunt conati. Hoc longe alio spectabat,
atque videri volebant. Athenienses enim duabus
victoriis, Marathonia et Salaminia, tantam gloriam
apud omnes gentes erant consecuti, ut intellegerent
Lacedaemonii de principatu sibi cum his certamen
4 fore. Quare eos quam infirmissimos esse volebant.
Postquam autem audierunt muros instrui, legatos
Athenas miserunt, qui id fieri vetarent. His prae-
sentibus desierunt ac se de ea re legatos ad eos
5 missuros dixerunt. Hanc legationem suscepit The-
mistocles et solus primo profectus est; reliqui
legati ut tum exirent, cum satis altitudo muri
exstructa videretur, praecepit: interim omnes, servi
atque liberi, opus facerent neque ulli loco parce-
rent, sive sacer sive profanus esset sive privatus
sive publicus, et undique, quod idoneum ad muni-
endum putarent, congererent. Quo factum est, ut
Atheniensium muri ex sacellis sepulcrisque con-
starent.

VII. Themistocles autem, ut Lacedaemŏnem
venit, adire ad magistratus noluit et dedit operam,
ut quam longissime tempus duceret, causam inter-
2 ponens se collegas exspectare. Cum Lacedaemonii
quererentur opus nihilominus fieri eumque in ea
re conari fallere, interim reliqui legati sunt con-
secuti. A quibus cum audisset non multum super-
esse munitionis, ad ephŏros Lacedaemoniorum ac-
cessit, penes quos summum erat imperium, atque

apud eos contendit falsa iis esse delata: quare
aequum esse illos viros bonos nobilesque mittere,
quibus fides haberetur, qui rem explorarent; interea
se obsidem retinerent. Gestus est ei mos, tresque 3
legati functi summis honoribus Athenas missi sunt.
Cum his collegas suos Themistocles iussit profi-
cisci iisque praedixit, ut ne prius Lacedaemoni-
orum legatos dimitterent, quam ipse esset remis-
sus. Hos postquam Athenas pervenisse ratus est, 4
ad magistratum senatumque Lacedaemoniorum
adiit et apud eos liberrime professus est: Athe-
nienses suo consilio, quod communi iure gentium
facere possent, deos publicos suosque patrios ac
penates, quo facilius ab hoste possent defendere,
muris saepsisse, neque in eo, quod inutile esset
Graeciae, fecisse. Nam illorum urbem ut propu- 5
gnaculum oppositum esse barbaris: apud quam iam
bis classes regias fecisse naufragium. Lacedae- 6
monios autem male et iniuste facere, qui id potius
intuerentur, quod ipsorum dominationi, quam quod
universae Graeciae utile esset: quare, si suos le-
gatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se
remitterent; aliter illos numquam in patriam esse
recepturos.

VIII. Tamen non effugit civium suorum invi-
diam. Namque ob eundem timorem, quo damnatus
erat Miltiades, testularum suffragiis e civitate a. 476
eiectus Argos habitatum concessit. Hic cum propter 2
multas ipsius virtutes magna cum dignitate viveret,
Lacedaemonii legatos Athenas miserunt, qui eum a. 473
absentem accusarent, quod societatem cum rege

3 Perse ad Graeciam opprimendam fecisset. Hoc
crimine absens proditionis damnatus est. Id ut
audivit, quod non satis tutum se Argis videbat,
Corcȳram demigravit. Ibi cum eius principes ani-
madvertisset timere, ne propter se bellum iis
Lacedaemonii et Athenienses indicerent, ad Ad-
mētum, Molossum regem, cum quo ei hospitium
4 erat, confugit. Huc cum venisset et in praesentia
rex abesset, quo maiore religione se receptum
tueretur, filiam eius parvulam arripuit et cum ea
se in sacrarium, quod summa colebatur caerimonia,
coniecit. Inde non prius egressus est, quam rex
eum data dextra in fidem reciperet; quam prae-
5 stitit. Nam cum ab Atheniensibus et Lacedae-
moniis exposceretur publice, supplicem non pro-
didit monuitque, ut consuleret sibi: difficile enim
esse in tam propinquo loco tuto eum versari.
Itaque Pydnam eum deduci iussit et, quod satis
6 esset praesidii, dedit. Hic in navem omnibus igno-
tus nautis escendit. Quae cum tempestate maxima
a. 473/2 Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat exer-
citus, sensit Themistocles, si eo pervenisset, sibi
esse pereundum. Hac necessitate coactus domino
navis, quis sit, aperit, multa pollicens, si se con-
7 servasset. At ille clarissimi viri captus misericordia
diem noctemque procul ab insula in salo navem
tenuit in ancoris neque quemquam ex ea exire
passus est. Inde Ephĕsum pervenit ibique Themi-
stoclen exponit. Cui ille pro meritis postea gratiam
rettulit.

IX. Scio plerosque ita scripsisse, Themistoclen

Xerxe regnante in Asiam transisse. Sed ego potis-
simum Thucydidi credo, quod aetate proximus de
iis, qui illorum temporum historiam reliquerunt,
et eiusdem civitatis fuit. Is autem ait ad Arta-
xerxen eum venisse atque his verbis epistulam
misisse: „Themistocles veni ad te, qui plurima 2
mala hominum Graiorum in domum tuam intuli,
quamdiu mihi necesse fuit adversum patrem tuum
bellare patriamque meam defendere. Idem multo 3
plura bona feci, postquam in tuto ipse et ille in
periculo esse coepit. Nam cum in Asiam reverti
vellet proelio apud Salamina facto, litteris eum
certiorem feci id agi, ut pons, quem in Helles-
ponto fecerat, dissolveretur, atque ab hostibus
circuiretur. Quo nuntio ille periculo est liberatus.
Nunc autem confugi ad te, exagitatus a cuncta 4
Graecia, tuam petens amicitiam. Quam si ero
adeptus, non minus me bonum amicum habebis,
quam fortem inimicum ille expertus est. Ea autem
rogo, ut de iis rebus, quas tecum colloqui volo,
annuum mihi tempus des eoque transacto ad te
venire patiaris.“

X. Huius rex animi magnitudinem admirans
cupiensque talem virum sibi conciliari veniam
dedit. Ille omne illud tempus litteris sermonique
Persarum se dedidit. Quibus adeo eruditus est, ut
multo commodius dicatur apud regem verba fecisse,
quam ii poterant, qui in Persĭde erant nati. Hic 2
cum multa regi esset pollicitus gratissimumque
illud, si suis uti consiliis vellet, illum Graeciam
bello oppressurum, magnis muneribus ab Artaxerxe

donatus in Asiam rediit domiciliumque Magnesiae
3 sibi constituit. Namque hanc urbem ei rex donarat,
his quidem verbis, quae ei panem praeberet (ex
qua regione quinquaginta talenta quotannis redi-
bant); Lampsăcum autem, unde vinum sumeret;
Myunta, ex qua opsonium haberet. Huius ad no-
stram memoriam monumenta manserunt duo, sepul-
crum prope oppidum, in quo est sepultus, statua
4 in foro Magnesiae. De cuius morte multis modis
apud plerosque scriptum est, sed nos eundem
potissimum Thucydidem auctorem probamus, qui
a. 470 illum ait Magnesiae morbo mortuum neque negat
fuisse famam, venenum sua sponte sumpsisse, cum
se, quae regi de Graecia opprimenda pollicitus
5 esset, praestare posse desperaret. Idem ossa eius
clam in Attica ab amicis sepulta, quoniam legibus
non concederetur, quod proditionis esset damnatus,
memoriae prodidit.

ARISTIDES.

I. Aristīdes, Lysimăchi filius, Atheniensis,
aequalis fere fuit Themistocli. Itaque cum eo de
principatu contendit: namque obtrectarunt inter
2 se. In his autem cognitum est, quanto antistaret
eloquentia innocentiae. Quamquam enim adeo
excellebat Aristides abstinentia, ut unus post ho-
minum memoriam, quem quidem nos audierimus,
cognomine Iustus sit appellatus, tamen a Themi-

stocle collabefactus testula illa exsilio decem an- a. 485
norum multatus est. Qui quidem cum intellegeret 3
reprimi concitatam multitudinem non posse ce-
densque animadvertisset quendam scribentem, ut
patria pelleretur, quaesisse ab eo dicitur, quare
id faceret, aut quid Aristides commisisset, cur
tanta poena dignus duceretur. Cui ille respondit 4
se ignorare Aristiden, sed sibi non placere, quod
tam cupide elaborasset, ut praeter ceteros Iustus
appellaretur. Hic decem annorum legitimam poenam 5
non pertulit. Nam postquam Xerxes in Graeciam
descendit, sexto fere anno, quam erat expulsus, a. 480/79
populi scito in patriam restitutus est.

II. Interfuit autem pugnae navali apud Sala-
mina, quae facta est prius, quam poena liberaretur.
Idem praetor fuit Atheniensium apud Plataeas in a. 479
proelio, quo Mardonius fusus barbarorumque exer-
citus interfectus est. Neque aliud est ullum huius 2
in re militari illustre factum quam huius imperii
memoria, iustitiae vero et aequitatis et innocentiae
multa, in primis, quod eius aequitate factum est,
cum in communi classe esset Graeciae simul cum a. 477
Pausania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut
summa imperii maritimi ab Lacedaemoniis trans-
ferretur ad Athenienses. Namque ante id tempus 3
et mari et terra duces erant Lacedaemonii. Tum
autem et intemperantia Pausaniae et iustitia fac-
tum est Aristidis, ut omnes fere civitates Graeciae
ad Atheniensium societatem se applicarent et ad-
versus barbaros hos duces deligerent sibi.

III. Quos quo facilius repellerent, si forte bel-

lum renovare conarentur, ad classes aedificandas
exercitusque comparandos quantum pecuniae quae-
que civitas daret, Aristides delectus est, qui con-
stitueret, eiusque arbitrio quadringena et sexagena
talenta quotannis Delum sunt collata; id enim
commune aerarium esse voluerunt. Quae omnis
pecunia postero tempore Athenas translata est.
2 Hic qua fuerit abstinentia, nullum est certius in-
dicium, quam quod, cum tantis rebus praefuisset,
in tanta paupertate decessit, ut, qui efferretur, vix
3 reliquerit. Quo factum est, ut filiae eius publice
alerentur et de communi aerario dotibus datis
a. 473 collocarentur. Decessit autem fere post annum
quartum, quam Themistocles Athenis erat expulsus.

PAUSANIAS.

I. Pausanias Lacedaemonius magnus homo,
sed varius in omni genere vitae fuit. Nam ut vir-
2 tutibus eluxit, sic vitiis est obrutus. Huius illu-
a. 479 strissimum est proelium apud Plataeas. Namque
illo duce Mardonius, satrăpes regius, natione Medus,
regis gener, in primis omnium Persarum et manu
fortis et consilii plenus, cum ducentis milibus pedi-
tum, quos viritim legerat, et viginti equitum haud
ita magna manu Graeciae fugatus est, eoque ipse
3 dux cecidit proelio. Qua victoria elatus plurima
miscere coepit et maiora concupiscere. Sed primum
in eo est reprehensus, quod tum ex praeda tripo-

dem aureum Delphis posuisset, epigrammate in-
scripto, in quo haec erat sententia: suo ductu
barbaros apud Plataeas esse deletos, eiusque vic-
toriae ergo Apollini donum dedisse. Hos versus 4
Lacedaemonii exsculpserunt neque aliud scripse-
runt quam nomina earum civitatum, quarum auxilio
Persae erant victi.

II. Post id proelium eundem Pausaniam cum a. 477
classe communi Cyprum atque Hellespontum mise-
runt, ut ex his regionibus barbarorum praesidia
depelleret. Pari felicitate in ea re usus, elatius se 2
gerere coepit maioresque appetere res. Nam cum
Byzantio expugnato cepisset complures Persarum
nobiles atque in his nonnullos regis propinquos,
hos clam Xerxi remisit simulans ex vinclis publi-
cis effugisse, et cum iis Gongȳlum Eretriensem,
qui litteras regi redderet, in quibus haec fuisse
scripta Thucydĭdes memoriae prodidit: „Pausanias, 3
dux Spartae, quos Byzanti ceperat, postquam pro-
pinquos tuos cognovit, tibi muneri misit seque
tecum adfinitate coniungi cupit. Quare, si tibi
videtur, des ei filiam tuam nuptum. Id si feceris, 4
et Spartam et ceteram Graeciam sub tuam pote-
statem se adiuvante te redacturum pollicetur. His
de rebus si quid geri volueris, certum hominem
ad eum mittas fac, cum quo colloquatur.“ Rex tot 5
hominum salute tam sibi necessariorum magno-
pere gavisus confestim cum epistula Artabāzum
ad Pausaniam mittit, in qua eum collaudat; petit,
ne cui rei parcat ad ea efficienda, quae pollicetur:
si perfecerit, nullius rei a se repulsam laturum.

6 Huius Pausanias voluntate cognita alacrior ad rem
gerendam factus, in suspicionem cecidit Lacedae-
moniorum. Quo facto domum revocatus, accusatus
capitis absolvitur, multatur tamen pecunia. Quam
ob causam ad classem remissus non est.

III. At ille post non multo sua sponte ad
exercitum rediit et ibi non callida, sed dementi
ratione cogitata patefecit. Non enim mores patrios
solum, sed etiam cultum vestitumque mutavit.
2 Apparatu regio utebatur, veste Medica; satellites
Medi et Aegyptii sequebantur; epulabatur more
Persarum luxuriosius, quam, qui aderant, perpeti
3 possent. Aditum petentibus conveniundi non dabat;
superbe respondebat, crudeliter imperabat. Spartam
redire nolebat. Colōnas, qui locus in agro Troăde
est, se contulerat; ibi consilia cum patriae tum
4 sibi inimica capiebat. Id postquam Lacedaemonii
rescierunt, legatos cum clava ad eum miserunt,
in qua more illorum erat scriptum: nisi domum
5 reverteretur, se capitis eum damnaturos. Hoc nuntio
commotus, sperans se etiam tum pecunia et po-
tentia instans periculum posse depellere, domum
rediit. Huc ut venit, ab ephŏris in vincla publica
est coniectus. Licet enim legibus eorum cuivis
ephoro hoc facere regi. Hinc tamen se expedivit;
neque eo magis carebat suspicione. Nam opinio
6 manebat eum cum rege habere societatem. Est
genus quoddam hominum, quod Hilōtae vocatur,
quorum magna multitudo agros Lacedaemoniorum
colit servorumque munere fungitur. Hos quoque
7 sollicitare spe libertatis existimabatur. Sed quod

harum rerum nullum erat apertum crimen, quo
argui posset, non putabant de tali tamque claro
viro suspicionibus oportere iudicari et exspectan-
dum, dum se ipsa res aperiret.

IV. Interim Argilius quidam adulescentulus,
quem puerum Pausanias amore vero dilexerat,
cum epistulam ab eo ad Artabazum accepisset,
eique in suspicionem venisset aliquid in ea de se
esse scriptum, quod nemo eorum redisset, qui super
tali causa eodem missi erant, vincla epistulae
laxavit signoque detracto cognovit, si pertulisset,
sibi esse pereundum. Erant in eadem epistula, 2
quae ad ea pertinebant, quae inter regem Pausani-
amque convenerant. Has ille litteras ephoris tra-
didit. Non est praetereunda gravitas Lacedaemo- 3
niorum hoc loco. Nam ne huius quidem indicio
impulsi sunt, ut Pausaniam comprehenderent, neque
prius vim adhibendam putaverunt, quam se ipse
indicasset. Itaque huic indici, quid fieri vellent, 4
praeceperunt. Fanum Neptuni est Taenări, quod
violari nefas putant Graeci. Eo ille index confugit
in araque consedit. Hanc iuxta locum fecerunt
sub terra, ex quo posset audiri, si quis quid lo-
queretur cum Argilio. Huc ex ephoris quidam
descenderunt. Pausanias, ut audivit Argilium con- 5
fugisse in aram, perturbatus venit eo. Quem cum
supplicem dei videret in ara sedentem, quaerit,
causae quid sit tam repentini consilii. Huic ille,
quid ex litteris comperisset, aperit. Magis modo 6
Pausanias perturbatus orare coepit, ne enuntiaret
nec se, meritum de illo optime, proderet: quod si

eam veniam sibi dedisset tantisque implicatum rebus sublevasset, magno ei praemio futurum.

V. His rebus ephori cognitis satius putarunt in urbe eum comprehendi. Quo cum essent profecti et Pausanias placato Argilio, ut putabat, Lacedaemŏnem reverteretur, in itinere, cum iam in eo esset, ut comprehenderetur, ex vultu cuiusdam ephori, qui eum admoneri cupiebat, insidias
2 sibi fieri intellexit. Itaque paucis ante gradibus, quam qui eum sequebantur, in aedem Minervae, quae Chalcioicos vocatur, confugit. Hinc ne exire posset, statim ephori valvas eius aedis obstruxerunt tectumque sunt demoliti, quo celerius sub divo
3 interiret. Dicitur eo tempore matrem Pausaniae vixisse eamque iam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis ad filium clauden-
4 dum lapidem ad introitum aedis attulisse. Sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. Hic cum semianimis de templo elatus
a. 473 5 esset, confestim animam efflavit. Cuius mortui corpus cum eodem nonnulli dicerent inferri oportere, quo ii, qui ad supplicium essent dati, displicuit pluribus, et procul ab eo loco infoderunt, quo erat mortuus. Inde posterius dei Delphici responso erutus atque eodem loco sepultus est, ubi vitam posuerat.

CIMON.

I. Cimon, Miltiadis filius, Atheniensis, duro admodum initio usus est adulescentiae. Nam cum pater eius litem aestimatam populo solvere non potuisset ob eamque causam in vinclis publicis decessisset, Cimon eadem custodia tenebatur neque legibus Atheniensium emitti poterat, nisi pecuniam, qua pater multatus erat, solvisset. Habebat autem 2
in matrimonio sororem germanam suam, nomine Elpinīcen, non magis amore quam more ductus. Namque Atheniensibus licet eodem patre natas uxores ducere. Huius coniugii cupidus Callias 3
quidam, non tam generosus quam pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone, ut eam sibi uxorem daret: id si impetrasset, se pro illo pecuniam soluturum. Is cum talem 4
condicionem aspernaretur, Elpinice negavit se passuram Miltiadis progeniem in vinclis publicis interire, quoniam prohibere posset, seque Calliae nupturam, si ea, quae polliceretur, praestitisset.

II. Tali modo custodia liberatus Cimon celeriter ad principatum pervenit. Habebat enim satis eloquentiae, summam liberalitatem, magnam prudentiam cum iuris civilis tum rei militaris, quod cum patre a puero in exercitibus fuerat versatus. Itaque hic et populum urbanum in sua tenuit potestate et apud exercitum plurimum valuit auctoritate. Primum imperator apud flumen Strymŏna 2 a. 476
magnas copias Thraecum fugavit, oppidum Amphi-

eam veniam sibi dedisset tantisque implicatum
rebus sublevasset, magno ei praemio futurum.

V. His rebus ephori cognitis satius putarunt
in urbe eum comprehendi. Quo cum essent pro-
fecti et Pausanias placato Argilio, ut putabat,
Lacedaemŏnem reverteretur, in itinere, cum iam
in eo esset, ut comprehenderetur, ex vultu cuius-
dam ephori, qui eum admoneri cupiebat, insidias
2 sibi fieri intellexit. Itaque paucis ante gradibus,
quam qui eum sequebantur, in aedem Minervae,
quae Chalcioicos vocatur, confugit. Hinc ne exire
posset, statim ephori valvas eius aedis obstruxe-
runt tectumque sunt demoliti, quo celerius sub divo
3 interiret. Dicitur eo tempore matrem Pausaniae
vixisse eamque iam magno natu, postquam de
scelere filii comperit, in primis ad filium clauden-
4 dum lapidem ad introitum aedis attulisse. Sic
Pausanias magnam belli gloriam turpi morte ma-
culavit. Hic cum semianimis de templo elatus
a. 473 5 esset, confestim animam efflavit. Cuius mortui cor-
pus cum eodem nonnulli dicerent inferri oportere,
quo ii, qui ad supplicium essent dati, displicuit
pluribus, et procul ab eo loco infoderunt, quo erat
mortuus. Inde posterius dei Delphici responso
erutus atque eodem loco sepultus est, ubi vitam
posuerat.

CIMON.

I. Cimon, Miltiadis filius, Atheniensis, duro
admodum initio usus est adulescentiae. Nam cum
pater eius litem aestimatam populo solvere non
potuisset ob eamque causam in vinclis publicis
decessisset, Cimon eadem custodia tenebatur neque
legibus Atheniensium emitti poterat, nisi pecuniam,
qua pater multatus erat, solvisset. Habebat autem 2
in matrimonio sororem germanam suam, nomine
Elpinīcen, non magis amore quam more ductus.
Namque Atheniensibus licet eodem patre natas
uxores ducere. Huius coniugii cupidus Callias 3
quidam, non tam generosus quam pecuniosus, qui
magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum
Cimone, ut eam sibi uxorem daret: id si impetras-
set, se pro illo pecuniam soluturum. Is cum talem 4
condicionem aspernaretur, Elpinice negavit se pas-
suram Miltiadis progeniem in vinclis publicis in-
terire, quoniam prohibere posset, seque Calliae
nupturam, si ea, quae polliceretur, praestitisset.

II. Tali modo custodia liberatus Cimon cele-
riter ad principatum pervenit. Habebat enim satis
eloquentiae, summam liberalitatem, magnam pru-
dentiam cum iuris civilis tum rei militaris, quod
cum patre a puero in exercitibus fuerat versatus.
Itaque hic et populum urbanum in sua tenuit po-
testate et apud exercitum plurimum valuit aucto-
ritate. Primum imperator apud flumen Strymŏna 2 a. 476
magnas copias Thraecum fugavit, oppidum Amphi-

pŏlim constituit eoque decem milia Atheniensium
3 in coloniam misit. Idem iterum apud Mycălen Cypriorum et Phoenīcum ducentarum navium classem devictam cepit eodemque die pari fortuna in terra usus est. Namque hostium navibus captis statim ex classe copias suas eduxit barbarorumque
4 maximam vim uno concursu prostravit. Qua victoria magna praeda potitus cum domum reverteretur, quod iam nonnullae insulae propter acerbitatem imperii defecerant, bene animatas confir-
5 mavit, alienatas ad officium redire coëgit. Scyrum, quam eo tempore Dolŏpes incolebant, quod contumacius se gesserant, vacuefecit, sessores veteres urbe insulaque eiecit, agros civibus divisit. Thasios opulentia fretos suo adventu fregit. His ex
a. 465 manubiis arx Athenarum, qua ad meridiem vergit, est ornata.

III. Quibus rebus cum unus in civitate maxime
a. 463 floreret, incidit in eandem invidiam quam pater suus ceterique Atheniensium principes. Nam testarum suffragiis, quod illi *ὀστρακισμὸν* vocant, de-
2 cem annorum exsilio multatus est. Cuius facti celerius Athenienses quam ipsum paenituit. Nam cum ille animo forti invidiae ingratorum civium cessisset bellumque Lacedaemonii Atheniensibus indixissent, confestim notae eius virtutis desi-
3 derium consecutum est. Itaque post annum quin-
a. 458 tum, quam expulsus erat, in patriam revocatus est. Ille, quod hospitio Lacedaemoniorum utebatur, satius existimans contendere Lacedaemŏnem, sua sponte est profectus pacemque inter duas poten-

tissimas civitates conciliavit. Post, neque ita multo, 4
Cyprum cum ducentis navibus imperator missus, a. 449
cum eius maiorem partem insulae devicisset, in morbum implicitus in oppido Citio est mortuus.

IV. Hunc Athenienses non solum in bello sed etiam in pace diu desideraverunt. Fuit enim tanta liberalitate, cum compluribus locis praedia hortosque haberet, ut numquam in iis custodem imposuerit fructus servandi gratia, ne quis impediretur, quo minus eius rebus, quibus quisque vellet, frueretur. Semper eum pedisequi cum nummis sunt 2
secuti, ut, si quis opis eius indigeret, haberet, quod statim daret, ne differendo videretur negare. Saepe, cum aliquem offensum fortuna videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit. Cotidie sic cena 3
ei coquebatur, ut, quos invocatos vidisset in foro, omnes devocaret; quod facere nullo die praetermittebat. Nulli fides eius, nulli opera, nulli res familiaris defuit; multos locupletavit; complures pauperes mortuos, qui, unde efferrentur, non reliquissent, suo sumptu extulit. Sic se gerendo minime 4
est mirandum, si et vita eius fuit secura et mors acerba.

THRASYBULUS.

I. Thrasybūlus, Lyci filius, Atheniensis. Si per se virtus sine fortuna ponderanda est, dubito an hunc primum omnium ponam. Illud sine dubio:

neminem huic praefero fide, constantia, magnitu-
2 dine animi, in patriam amore. Nam quod multi
voluerunt paucique potuerunt, ab uno tyranno pa-
triam liberare, huic contigit, ut a triginta oppres-
sam tyrannis e servitute in libertatem vindicaret.
3 Sed nescio quo modo, cum eum nemo anteiret his
virtutibus, multi nobilitate praecucurrerunt. Primum
Peloponnesio bello multa hic sine Alcibiăde gessit,
ille nullam rem sine hoc; quae ille universa na-
4 turali quodam bono fecit lucri. Sed illa tamen
omnia communia imperatoribus cum militibus et
fortuna, quod in proelii concursu abit res a con-
silio ad vires virtutemque pugnantium. Itaque iure
suo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero
fortuna vindicat seque his plus valuisse quam du-
5 cis prudentiam vere potest praedicare. Quare illud
magnificentissimum factum proprium est Thrasy-
buli. Nam cum triginta tyranni, praepositi a Lace-
daemoniis, servitute oppressas tenerent Athenas,
plurimos cives, quibus in bello pepercerat fortuna,
partim patria expulissent, partim interfecissent,
plurimorum bona publicata inter se divisissent,
non solum princeps sed etiam solus initio bellum
his indixit.

a. 404 II. Hic enim cum Phylen confugisset, quod
est castellum in Attica munitissimum, non plus
habuit secum triginta de suis. Hoc initium fuit
salutis Actaeorum, hoc robur libertatis clarissimae
2 civitatis. Neque vero hic non contemptus est primo
a tyrannis atque eius solitudo. Quae quidem res
et illis contemnentibus perniciei et huic despecto

saluti fuit. Haec enim illos segnes ad persequen-
dum, hos autem tempore ad comparandum dato
fecit robustiores. Quo magis praeceptum illud om- 3
nium in animis esse debet, nihil in bello oportere
contemni, neque sine causa dici matrem timidi flere
non solere. Neque tamen pro opinione Thrasybuli 4
auctae sunt opes. Nam iam tum illis temporibus
fortius boni pro libertate loquebantur quam pu-
gnabant. Hinc in Piraeum transiit Munychiamque 5
munivit. Hanc bis tyranni oppugnare sunt adorti
ab eaque turpiter repulsi protinus in urbem armis
impedimentisque amissis refugerunt. Usus est Thra- 6
sybulus non minus prudentia quam fortitudine. Nam
cedentes violari vetuit (cives enim civibus parcere
aequum censebat); neque quisquam est vulneratus,
nisi qui prior impugnare voluit. Neminem iacentem
veste spoliavit, nil attigit nisi arma, quorum indi-
gebat, quaeque ad victum pertinebant. In secundo 7
proelio cecidit Critias, dux tyrannorum, cum qui-
dem exadversus Thrasybulum fortissime pugnaret.

III. Hoc deiecto Pausanias venit Atticis a. 403
auxilio, rex Lacedaemoniorum. Is inter Thrasy-
bulum et eos, qui urbem tenebant, fecit pacem his
condicionibus: ne qui praeter triginta tyrannos et
decem, qui postea praetores creati superioris more
crudelitatis erant usi, adficerentur exsilio, neve
bona publicarentur; rei publicae procuratio populo
redderetur. Praeclarum hoc quoque Thrasybuli, 2
quod reconciliata pace, cum plurimum in civitate
posset, legem tulit, ne quis ante actarum rerum
accusaretur neve multaretur; eamque illi oblivionis

3 appellarunt. Neque vero hanc tantum ferendam
curavit, sed etiam, ut valeret, effecit. Nam cum
quidam ex iis, qui simul cum eo in exsilio fue-
rant, caedem facere eorum vellent, cum quibus in
gratiam reditum erat publice, prohibuit et id, quod
pollicitus erat, praestitit.

IV. Huic pro tantis meritis honoris corona
a populo data est, facta duabus virgulis oleaginis;
quam quod amor civium et non vis expresserat,
2 nullam habuit invidiam magnaque fuit gloria. Bene
ergo Pittăcus ille, qui in septem sapientum numero
est habitus, cum Mytilenaei multa milia iugerum
agri ei muneri darent, „nolite, oro vos“, inquit,
„id mihi dare, quod multi invideant, plures etiam
concupiscant. Quare ex istis nolo amplius quam
centum iugera, quae et meam animi aequitatem
et vestram voluntatem indicent.“ Nam parva mu-
nera diutina, locupletia non propria esse consue-
3 runt. Illa igitur corona contentus Thrasybulus
neque amplius requisivit neque quemquam honore
4 se antecessisse existimavit. Hic sequenti tempore
cum praetor classem ad Ciliciam appulisset neque
satis diligenter in castris eius agerentur vigiliae,
a. 390 a barbaris ex oppido noctu eruptione facta in
tabernaculo interfectus est.

CONON.

I. Conon Atheniensis Peloponnesio bello ac-
cessit ad rem publicam, in eoque eius opera magni
fuit. Nam et praetor pedestribus exercitibus prae-
fuit et praefectus classis magnas mari res gessit.
Quas ob causas praecipuus ei honos habitus est.
Namque omnibus unus insulis praefuit; in qua po-
testate Pheras cepit, coloniam Lacedaemoniorum.
Fuit etiam extremo Peloponnesio bello praetor, 2 a. 405
cum apud Aegos flumen copiae Atheniensium a
Lysandro sunt devictae. Sed tum afuit, eoque
peius res administrata est. Nam et prudens rei
militaris et diligens erat imperator. Itaque nemini 3
erat iis temporibus dubium, quin, si adfuisset, illam
Athenienses calamitatem accepturi non fuissent.

II. Rebus autem adflictis, cum patriam obsi-
deri audisset, non quaesivit, ubi ipse tuto viveret,
sed unde praesidio posset esse civibus suis. Itaque
contulit se ad Pharnabāzum, satrăpem Ioniae et
Lydiae eundemque generum regis et propinquum.
Apud quem ut multum gratia valeret, multo labore
multisque effecit periculis. Nam cum Lacedaemonii 2
Atheniensibus devictis in societate non manerent,
quam cum Artaxerxe fecerant, Agesilaumque bella-
tum misissent in Asiam, maxime impulsi a Tissa- a. 396
pherne, qui ex intimis regis ab amicitia eius de-
fecerat et cum Lacedaemoniis coierat societatem,
hunc adversus Pharnabazus habitus est imperator,

re quidem vera exercitui praefuit Conon, eiusque
3 omnia arbitrio gesta sunt. Hic multum ducem summum Agesilaum impedivit saepeque eius consiliis obstitit; neque vero non fuit apertum, si ille non fuisset, Agesilaum Asiam Tauro tenus regi fuisse
4 erepturum. Qui posteaquam domum a suis civibus
a. 394 revocatus est, quod Boeotii et Athenienses Lacedaemoniis bellum indixerant, Conon nihilo setius apud praefectos regis versabatur iisque omnibus magno erat usui.

III. Defecerat a rege Tissaphernes, neque id tam Artaxerxi quam ceteris erat apertum. Multis enim magnisque meritis apud regem, etiam cum in officio non maneret, valebat. Neque id erat mirandum, si non facile ad credendum adducebatur, reminiscens eius se opera Cyrum fratrem
2 superasse. Huius accusandi gratia Conon a Phar-
a. 395 nabazo ad regem missus posteaquam venit, primum ex more Persarum ad chiliarchum, qui secundum gradum imperii tenebat, Tithraustem accessit seque ostendit cum rege colloqui velle. Nemo enim sine
3 hoc admittitur. Huic ille „nulla“ inquit „mora est; sed tu delibera, utrum colloqui malis an per litteras agere, quae cogitas. Necesse est enim, si in conspectum veneris, venerari te regem (quod *προςκύνησιν* illi vocant). Hoc si tibi grave est, per me nihilo setius editis mandatis conficies, quod
4 studes.“ Tum Conon „mihi vero“ inquit „non est grave quemvis honorem habere regi; sed vereor, ne civitati meae sit opprobrio, si, cum ex ea sim profectus, quae ceteris gentibus imperare consuerit,

potius barbarorum quam illius more fungar.“ Itaque, quae huic volebat, scripta tradidit.

IV. Quibus cognitis rex tantum auctoritate eius motus est, ut et Tissaphernem hostem iudicarit et Lacedaemonios bello persequi iusserit et ei permiserit, quem vellet, eligere ad dispensandam pecuniam. Id arbitrium Conon negavit sui esse consilii, sed ipsius, qui optime suos nosse deberet; sed se suadere, Pharnabazo id negotii daret. Hinc 2
magnis muneribus donatus ad mare est missus, ut Cypriis et Phoenicibus ceterisque maritimis civitatibus naves longas imperaret classemque, qua proxima aestate mare tueri posset, compararet, dato adiutore Pharnabazo, sicut ipse voluerat. Id 3
ut Lacedaemoniis est nuntiatum, non sine cura rem administrant, quod maius bellum imminere arbitrabantur, quam si cum barbaro solum contenderent. Nam ducem fortem, prudentem regis opibus praefuturum ac secum dimicaturum videbant, quem neque consilio neque copiis superare possent. Hac 4
mente magnam contrahunt classem; proficiscuntur Pisandro duce. Hos Conon apud Cnidum adortus a. 394
magno proelio fugat, multas naves capit, complures deprimit. Qua victoria non solum Athenae sed etiam cuncta Graecia, quae sub Lacedaemoniorum fuerat imperio, liberata est. Conon cum parte 5
navium in patriam venit, muros dirutos a Lysan- a. 393
dro utrosque, et Piraei et Athenarum, reficiendos curat pecuniaeque quinquaginta talenta, quae a Pharnabazo acceperat, civibus suis donat.

V. Accidit huic, quod ceteris mortalibus, ut

inconsideratior in secunda quam in adversa esset
fortuna. Nam classe Peloponnesiorum devicta, cum
ultum se iniurias patriae putaret, plura concupivit,
2 quam efficere potuit. Neque tamen ea non pia et
probanda fuerunt, quod potius patriae opes augeri
quam regis maluit. Nam cum magnam auctoritatem
sibi pugna illa navali, quam apud Cnidum fece-
rat, constituisset non solum inter barbaros sed
etiam omnes Graeciae civitates, clam dare operam
coepit, ut Ioniam et Aeoliam restitueret Atheni-
3 ensibus. Id cum minus diligenter esset celatum,
a. 392 Tiribāzus, qui Sardibus praeerat, Cononem evoca-
vit, simulans ad regem eum se mittere velle magna
de re. Huius nuntio parens cum venisset, in vincla
4 coniectus est. In quibus aliquamdiu fuit. Inde non-
nulli eum ad regem abductum ibique eum perisse
scriptum reliquerunt. Contra ea Dinon historicus,
cui nos plurimum de Persicis rebus credimus, effu-
gisse scripsit; illud addubitat, utrum Tiribazo
sciente an imprudente sit factum.

DION.

I. Dion, Hipparīni filius, Syracusanus, nobili
genere natus, utraque implicatus tyrannide Diony-
siorum. Namque ille superior Aristomăchen, so-
rorem Dionis, habuit in matrimonio, ex qua duos
filios, Hipparinum et Nisaeum, procreavit toti-
demque filias, nomine Sophrosȳnen et Arĕten:

quarum priorem Dionysio filio, eidem, cui regnum
reliquit, nuptum dedit, alteram, Areten, Dioni.
Dion autem praeter nobilem propinquitatem gene- 2
rosamque maiorum famam multa alia ab natura
habuit bona, in his ingenium docile, come, aptum
ad artes optimas, magnam corporis dignitatem,
quae non minimum commendat, magnas praeterea
divitias a patre relictas, quas ipse tyranni muneri-
bus auxerat. Erat intimus Dionysio priori, neque 3
minus propter mores quam adfinitatem. Namque
etsi Dionysii crudelitas ei displicebat, tamen sal-
vum propter necessitudinem, magis etiam suorum
causa studebat. Aderat in magnis rebus, eiusque
consilio multum movebatur tyrannus, nisi qua in
re maior ipsius cupiditas intercesserat. Legationes 4
vero omnes, quae essent illustriores, per Dionem
administrabantur; quas quidem ille diligenter ob-
eundo, fideliter administrando crudelissimum no-
men tyranni sua humanitate leniebat. Hunc a 5
Dionysio missum Carthaginienses suspexerunt, ut
neminem umquam Graeca lingua loquentem magis
sint admirati.

II. Neque vero haec Dionysium fugiebant.
Nam quanto esset sibi ornamento, sentiebat. Quo
fiebat, ut uni huic maxime indulgeret neque eum
secus diligeret ac filium; qui quidem, cum Plato- 2 a. 389
nem Tarentum venisse fama in Siciliam esset per-
lata, adulescenti negare non potuerit, quin eum
accerseret, cum Dion eius audiendi cupiditate fla-
graret. Dedit ergo huic veniam magnaque eum
ambitione Syracusas perduxit. Quem Dion adeo 3

admiratus est atque adamavit, ut se ei totum tra-
deret. Neque vero minus ipse Plato delectatus est
Dione. Itaque cum a tyranno crudeliter violatus
esset, quippe quem venumdari iussisset, tamen
eodem rediit eiusdem Dionis precibus adductus.
a. 367 4 Interim in morbum incidit Dionysius. Quo cum
gravi conflictaretur, quaesivit a medicis Dion,
quemadmodum se haberet, simulque ab iis petiit,
si forte maiore esset periculo, ut sibi faterentur:
nam velle se cum eo colloqui de partiendo regno,
quod sororis suae filios ex illo natos partem regni
5 putabat debere habere. Id medici non tacuerunt et
ad Dionysium filium sermonem rettulerunt. Quo
ille commotus, ne agendi esset Dioni potestas,
patri soporem medicos dare coëgit. Hoc aeger
sumpto somno sopitus diem obiit supremum.

III. Tale initium fuit Dionis et Dionysii si-
multatis, eaque multis rebus aucta est. Sed tamen
primis temporibus aliquamdiu simulata inter eos
amicitia mansit. Cum Dion non desisteret obse-
crare Dionysium, ut Platonem Athenis accerseret
et eius consiliis uteretur, ille, qui in aliqua re
2 vellet patrem imitari, morem ei gessit. Eodemque
tempore Philistum historicum Syracusas reduxit,
hominem amicum non magis tyranno quam tyran-
nis. Sed de hoc in eo libro plura sunt exposita,
3 qui de historicis Graecis conscriptus est. Plato
autem tantum apud Dionysium auctoritate potuit
valuitque eloquentia, ut ei persuaserit, ut tyrannidis
faceret finem libertatemque redderet Syracusanis;
a qua voluntate Philisti consilio deterritus, ali-
quanto crudelior esse coepit.

IV. Qui quidem cum a Dione se superari a. 366
videret ingenio, auctoritate, amore populi, verens,
ne, si eum secum haberet, aliquam occasionem sui
daret opprimendi, navem ei triremem dedit, qua
Corinthum deveheretur, ostendens se id utriusque
facere causa, ne, cum inter se timerent, alteruter
alterum praeoccuparet. Id cum factum multi indi- 2
gnarentur magnaeque esset invidiae tyranno, Diony-
sius omnia, quae moveri poterant Dionis, in naves
imposuit ad eumque misit. Sic enim existimari
volebat, id se non odio hominis, sed suae salutis
fecisse causa. Postea vero quam audivit eum in 3
Peloponneso manum comparare sibique bellum fa-
cere conari, Areten, Dionis uxorem, alii nuptum
dedit filiumque eius sic educari iussit, ut indul-
gendo turpissimis imbueretur cupiditatibus. Nam 4
puer vino epulisque obruebatur, neque ullum tem-
pus sobrio relinquebatur. Is usque eo vitae statum 5
commutatum ferre non potuit, postquam in patriam
rediit pater (namque appositi erant custodes, qui
eum a pristino victu deducerent), ut se de supe-
riore parte aedium deiecerit atque ita interierit.
Sed illuc revertor.

V. Postquam Corinthum pervenit Dion et
eodem perfugit Heraclīdes, ab eodem expulsus
Dionysio, qui praefectus fuerat equitum, omni ra-
tione bellum comparare coeperunt. Sed non multum 2
proficiebant, quod multorum annorum tyrannis
magnarum opum putabatur. Quam ob causam pauci
ad societatem periculi perducebantur. Sed Dion, 3
fretus non tam suis copiis quam odio tyranni,

maximo animo duabus onerariis navibus quinqua-
ginta annorum imperium, munitum quingentis lon-
gis navibus, decem equitum centumque peditum
milibus, profectus oppugnatum, quod omnibus gen-
tibus admirabile est visum, adeo facile perculit,
ut post diem tertium, quam Siciliam attigerat,
a. 357 Syracusas introierit. Ex quo intellegi potest nullum
esse imperium tutum nisi benevolentia munitum.
4 Eo tempore aberat Dionysius et in Italia classem
opperiebatur adversariorum, ratus neminem sine
magnis copiis ad se venturum. Quae res eum
5 fefellit. Nam Dion iis ipsis, qui sub adversarii
fuerant potestate, regios spiritus repressit totaque
ea parte Siciliae potitus est, quae sub Dionysii
fuerat potestate, parique modo urbe Syracusis
6 praeter arcem et insulam adiunctam oppido, eoque
rem perduxit, ut talibus pactionibus pacem tyran-
nus facere vellet: Siciliam Dion obtineret, Italiam
Dionysius, Syracusas Apollocrătes, cui maximam
fidem uni habebat Dionysius.

VI. Has tam prosperas tamque inopinatas res
consecuta est subita commutatio, quod fortuna sua
mobilitate, quem paulo ante extulerat, demergere
2 est adorta. Primum in filio, de quo commemoravi
supra, suam vim exercuit. Nam cum uxorem redu-
xisset, quae alii fuerat tradita, filiumque vellet
revocare ad virtutem a perdita luxuria, accepit
3 gravissimum parens vulnus morte filii. Deinde orta
dissensio est inter eum et Heraclidem, qui, quod
principatum non concedebat, factionem comparavit.
Neque is minus valebat apud optimates, quorum

consensu praeerat classi, cum Dion exercitum pe-
destrem teneret. Non tulit hoc animo aequo Dion 4
et versum illum Homeri rettulit ex secunda rha-
psodia, in quo haec sententia est, non posse bene
geri rem publicam multorum imperiis. Quod dictum
magna invidia consecuta est. Namque aperuisse
videbatur omnia in sua potestate esse velle. Hanc 5
ille non lenire obsequio, sed acerbitate opprimere
studuit Heraclidemque, cum Syracusas venisset,
interficiundum curavit.

VII. Quod factum omnibus maximum timorem
iniecit. Nemo enim illo interfecto se tutum puta-
bat. Ille autem adversario remoto licentius eorum
bona, quos sciebat adversus se sensisse, militibus
dispertivit. Quibus divisis, cum cotidiani maximi 2
fierent sumptus, celeriter pecunia deesse coepit,
neque, quo manus porrigeret, suppetebat nisi in
amicorum possessiones. Id eius modi erat, ut, cum
milites reconciliasset, amitteret optimates. Quarum 3
rerum cura frangebatur et insuetus male audiendi
non animo aequo ferebat de se ab iis male existi-
mari, quorum paulo ante in caelum fuerat elatus
laudibus. Vulgus autem offensa in eum militum
voluntate liberius loquebatur et tyrannum non
ferendum dictitabat.

VIII. Haec ille intuens cum, quemadmodum se-
daret, nesciret et, quorsum evaderent, timeret, Calli-
crătes quidam, civis Atheniensis, qui simul cum eo ex
Peloponneso in Siciliam venerat, homo et callidus
et ad fraudem acutus, sine ulla religione ac fide,
adit ad Dionem et ait: eum magno in periculo 2

esse propter offensionem populi et odium militum, quod nullo modo evitare posset, nisi alicui suorum negotium daret, qui se simularet illi inimicum; quem si invenisset idoneum, facile omnium animos cogniturum adversariosque sublaturum, quod inimici eius dissidenti suos sensus aperturi forent.
3 Tali consilio probato excepit has partes ipse Callicrates et se armat imprudentia Dionis; ad eum interficiundum socios conquirit, adversarios eius
4 convenit, coniuratione confirmat. Res, multis consciis quae gereretur, elata defertur ad Aristomachen, sororem Dionis, uxoremque Areten. Illae timore perterritae conveniunt, cuius de periculo timebant. At ille negat a Callicrate fieri sibi insidias, sed illa, quae agerentur, fieri praecepto
5 suo. Mulieres nihilo setius Callicratem in aedem Proserpĭnae deducunt ac iurare cogunt nihil ab illo periculi fore Dioni. Ille hac religione non modo non est deterritus, sed ad maturandum concitatus est, verens, ne prius consilium aperiretur suum, quam conata perfecisset.

IX. Hac mente proximo die festo, cum a conventu se remotum Dion domi teneret atque in conclavi edito recubuisset, consciis facinoris loca munitiora oppidi tradit, domum custodiis saepit,
2 a foribus qui non discedant, certos praeficit; navem triremem armatis ornat Philostratoque, fratri suo, tradit eamque in portu agitari iubet, ut si exercere remiges vellet, cogitans, si forte consiliis obstitisset fortuna, ut haberet, qua fugeret ad sa-
3 lutem. Suorum autem e numero Zacynthios adule-

scentes quosdam eligit, cum audacissimos tum viribus maximis, hisque dat negotium, ad Dionem eant inermes, sic ut conveniendi eius gratia videntur venire. Hi propter notitiam sunt intromissi. 4
At illi, ut limen eius intrarant, foribus obseratis in lecto cubantem invadunt, colligant: fit strepitus, adeo ut exaudiri posset foris. Hic, sicut ante saepe 5
dictum est, quam invisa sit singularis potentia et miseranda vita, qui se metui quam amari malunt, cuivis facile intellectu fuit. Namque illi ipsi 6
custodes, si prompta fuissent voluntate, foribus effractis servare eum potuissent, quod illi inermes telum foris flagitantes vivum tenebant. Cui cum succurreret nemo, Lyco quidam Syracusanus per fenestras gladium dedit, quo Dion interfectus est.

X. Confecta caede, cum multitudo visendi gratia introisset, nonnulli ab insciis pro noxiis conciduntur. Nam celeri rumore dilato, Dioni vim allatam, multi concurrerant, quibus tale facinus displicebat. Hi falsa suspicione ducti immerentes ut sceleratos occidunt. Huius de morte ut palam 2
factum est, mirabiliter vulgi mutata est voluntas. Nam qui vivum eum tyrannum vocitarant, idem liberatorem patriae tyrannique expulsorem praedicabant. Sic subito misericordia odio successerat, ut eum suo sanguine ab Acherunte, si possent, cuperent redimere. Itaque in urbe celeberrimo loco, 3
elatus publice, sepulcri monumento donatus est. Diem obiit circiter annos quinquaginta quinque a. 353
natus, quartum post annum, quam ex Peloponneso in Siciliam redierat.

IPHICRATES.

I. Iphicrătes Atheniensis non tam magnitudine rerum gestarum quam disciplina militari nobilitatus est. Fuit enim talis dux, ut non solum aetatis suae cum primis compararetur, sed ne de maioribus
2 natu quidem quisquam anteponeretur. Multum vero in bello est versatus, saepe exercitibus praefuit; nusquam culpa male rem gessit, semper consilio vicit tantumque eo valuit, ut multa in re militari partim nova attulerit partim meliora fecerit.
3 Namque ille pedestria arma mutavit (cum ante illum imperatorem maximis clipeis, brevibus hastis,
4 minutis gladiis uterentur, ille e contrario peltam pro clipeo fecit, a quo postea peltastae pedites appellantur, ut ad motus concursusque essent leviores, hastae modum duplicavit, gladios longiores fecit), item genus loricarum et pro sertis atque aëneis linteas dedit. Quo facto expeditiores milites reddidit: nam pondere detracto, quod aeque corpus tegeret et leve esset, curavit.

II. Bellum cum Thraecibus gessit: Seuthem, socium Atheniensium, in regnum restituit. Apud
393—391 a. Chr. Corinthum tanta severitate exercitui praefuit, ut nullae umquam in Graecia neque exercitatiores copiae neque magis dicto audientes fuerint duci,
2 in eamque consuetudinem adduxit, ut, cum proelii signum ab imperatore esset datum, sine ducis opera sic ordinatae consisterent, ut singuli ab peritissimo

imperatore dispositi viderentur. Hoc exercitu mo- 3 a. 392
ram Lacedaemoniorum interfecit; quod maxime tota celebratum est Graecia. Iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit; quo facto magnam adeptus est gloriam. Cum Artaxerxes Aegyptio 4
regi bellum inferre voluit, Iphicraten ab Athe- 377—374 a. Chr.
niensibus ducem petivit, quem praeficeret exercitui conducticio, cuius numerus duodecim milium fuit. Quem quidem sic omni disciplina militari erudivit, ut, quemadmodum quondam Fabiani milites Romani appellati sunt, sic Iphicratenses apud Graecos in summa laude fuerint. Idem subsidio Lacedaemoniis 5 a. 369
profectus Epaminondae retardavit impetus. Nam nisi eius adventus appropinquasset, non prius Thebani Sparta abscessissent, quam captam incendio delessent.

III. Fuit autem et animo magno et corpore imperatoriaque forma, ut ipso aspectu cuivis iniceret admirationem sui, sed in labore nimis re- 2
missus parumque patiens, ut Theopompus memoriae prodidit, bonus vero civis fideque magna. Quod cum in aliis rebus declaravit tum maxime in Amyntae Macedŏnis liberis tuendis. Namque Eury- a. 368
dĭce, mater Perdiccae et Philippi, cum his duobus pueris Amynta mortuo ad Iphicratem confugit eiusque opibus defensa est. Vixit ad senectutem 3
placatis in se suorum civium animis. Causam capitis semel dixit bello sociali simul cum Timo- a. 355
thĕo, eoque iudicio est absolutus. Menesthĕa filium 4
reliquit, ex Thraessa natum, Coti regis filia. Is cum interrogaretur, utrum pluris, patrem matremne,

faceret, „matrem“ inquit. Id cum omnibus mirum
videretur, at ille „merito“ inquit facio. „Nam pa-
ter, quantum in se fuit, Thraecem me genuit, con-
tra ea mater Atheniensem.“

CHABRIAS.

I. Chabrias Atheniensis. Hic quoque in sum-
mis habitus est ducibus resque multas memoria
dignas gessit. Sed ex his elucet maxime inventum
a. 378 eius in proelio, quod apud Thebas fecit, cum Boe-
2 otiis subsidio venisset. Namque in eo victoria
fidente summo duce Agesilāo, fugatis iam ab eo
conducticiis catervis, reliquam phalangem loco
vetuit cedere obnixoque genu scuto, proiecta hasta
impetum excipere hostium docuit. Id novum Age-
silaus contuens progredi non est ausus suosque
3 iam incurrentes tuba revocavit. Hoc usque eo tota
Graecia fama celebratum est, ut illo statu Cha-
brias sibi statuam fieri voluerit, quae publice ei
ab Atheniensibus in foro constituta est. Ex quo
factum est, ut postea athletae ceterique artifices
suis statibus in statuis ponendis uterentur, cum
victoriam essent adepti.

II. Chabrias autem multa in Europa bella
administravit, cum dux Atheniensium esset, in
a. 379 Aegypto sua sponte gessit. Nam Nectanăbin ad-
2 iutum profectus regnum ei constituit. Fecit idem
Cypri, sed publice ab Atheniensibus Euagŏrae

adiutor datus, neque prius inde discessit, quam
totam insulam bello devinceret; qua ex re Athe-
nienses magnam gloriam sunt adepti. Interim bel- 3
lum inter Aegyptios et Persas conflatum est. Athe-
nienses cum Artaxerxe societatem habebant, La-
cedaemonii cum Aegyptiis, a quibus magnas prae-
das Agesilaus, rex eorum, faciebat. Id intuens
Chabrias, cum in re nulla Agesilao cederet, sua
sponte eos adiutum profectus Aegyptiae classi a. 361
praefuit, pedestribus copiis Agesilaus.

III. Tum praefecti regis Persae legatos mi-
serunt Athenas questum, quod Chabrias adversum
regem bellum gereret cum Aegyptiis. Athenienses
diem certam Chabriae praestituerunt, quam ante
domum nisi redisset, capitis se illum damnaturos
denuntiarunt. Hoc ille nuntio Athenas rediit neque
ibi diutius est moratus, quam fuit necesse. Non 2
enim libenter erat ante oculos suorum civium, quod
et vivebat laute et indulgebat sibi liberalius, quam
ut invidiam vulgi posset effugere. Est enim hoc 3
commune vitium in magnis liberisque civitatibus,
ut invidia gloriae comes sit et libenter de iis de-
trahant, quos eminere videant altius; neque animo
aequo pauperes alienam opulentium intuentur for-
tunam. Itaque Chabrias, cum ei licebat, plurimum
aberat. Neque vero solus ille aberat Athenis 4
libenter, sed omnes fere principes fecerunt idem,
quod tantum se ab invidia putabant futuros, quan-
tum a conspectu suorum recessissent. Itaque Conon
plurimum Cypri vixit, Iphicrātes in Thraecia,
Timothĕus Lesbi, Chares Sigēi. Dissimilis quidem

Chares horum et factis et moribus, sed tamen
Athenis et honoratus et potens.

a. 357 IV. Chabrias autem periit bello sociali tali
modo. Oppugnabant Athenienses Chium. Erat in
classe Chabrias privatus, sed omnes, qui in ma-
gistratu erant, auctoritate anteibat, eumque magis
2 milites quam, qui praeerant, aspiciebant. Quae res
ei maturavit mortem. Nam dum primus studet
portum intrare gubernatoremque iubet eo derigere
navem, ipse sibi perniciei fuit. Cum enim eo pene-
trasset, ceterae non sunt secutae. Quo facto cir-
cumfusus hostium concursu cum fortissime pu-
3 gnaret, navis rostro percussa coepit sidere. Hinc
refugere cum posset, si se in mare deiecisset, quod
suberat classis Atheniensium, quae exciperet na-
tantes, perire maluit quam armis abiectis navem
relinquere, in qua fuerat vectus. Id ceteri facere
noluerunt; qui nando in tutum pervenerunt. At
ille praestare honestam mortem existimans turpi
vitae, comminus pugnans telis hostium interfec-
tus est.

TIMOTHEUS.

I. Timothĕus, Cononis filius, Atheniensis. Hic
a patre acceptam gloriam multis auxit virtutibus.
Fuit enim disertus, impiger, laboriosus, rei mili-
2 taris peritus neque minus civitatis regendae. Multa
huius sunt praeclare facta, sed haec maxime illu-

stria. Olynthios et Byzantios bello subegit. Samum
cepit; in quo oppugnando superiore bello Athe-
nienses mille et ducenta talenta consumpserant, a. 439
id ille sine ulla publica impensa populo restituit.
Adversus Cotum bella gessit ab eoque mille et
ducenta talenta praedae in publicum rettulit. Cy-
zĭcum obsidione liberavit. Ariobarzāni simul cum 3
Agesilāo auxilio profectus est. A quo cum Laco
pecuniam numeratam accepisset, ille cives suos
agro atque urbibus augeri maluit quam id sumere,
cuius partem domum suam ferre posset. Itaque
accepit Crithōten et Sestum.

II. Idem classi praefectus circumvehens Pe- a. 375
loponnesum, Laconĭcen populatus, classem eorum
fugavit, Corcȳram sub imperium Atheniensium red-
egit sociosque idem adiunxit Epirōtas, Athamānas,
Chaŏnas omnesque eas gentes, quae mare illud
adiacent. Quo facto Lacedaemonii de diutina con- 2 a. 374
tentione destiterunt et sua sponte Atheniensibus
imperii maritimi principatum concesserunt pacem-
que his legibus constituerunt, ut Athenienses mari
duces essent. Quae victoria tantae fuit Atticis
laetitiae, ut tum primum arae Paci publice sint
factae eique deae pulvinar sit institutum. Cuius 3
laudis ut memoria maneret, Timotheo publice sta-
tuam in foro posuerunt. Qui honos huic uni ante
id tempus contigit, ut, cum patri populus statuam
posuisset, filio quoque daret. Sic iuxta posita
recens filii veterem patris renovavit memoriam.

III. Hic cum esset magno natu et magistratus
gerere desisset, bello Athenienses undique premi a. 357

sunt coepti. Defecerat Samus, descierat Hellespon-
tus, Philippus iam tunc valens, Macĕdo, multa
moliebatur. Cui oppositus Chares cum esset, non
satis in eo praesidii putabatur. Fit Menestheus
a. 355 2 praetor, filius Iphicrătis, gener Timothei, et, ut ad
bellum proficiscatur, decernitur. Huic in consilium
dantur duo usu sapientiaque praestantes, quorum
consilio uteretur, pater et socer, quod in his tanta
erat auctoritas, ut magna spes esset per eos amissa
3 posse reciperari. Hi cum Samum profecti essent
et eodem Chares illorum adventu cognito cum suis
copiis proficisceretur, ne quid absente se gestum
videretur, accidit, cum ad insulam appropinquarent,
ut magna tempestas oreretur. Quam evitare duo
veteres imperatores utile arbitrati suam classem
4 suppresserunt. At ille temeraria usus ratione non
cessit maiorum natu auctoritati, velut in sua manu
esset fortuna. Quo contenderat, pervenit, eodemque
ut sequerentur, ad Timotheum et Iphicratem nun-
tium misit. Hinc male re gesta, compluribus amissis
navibus, eo, unde erat profectus, se recepit litteras-
que Athenas publice misit, sibi proclive fuisse
Samum capere, nisi a Timotheo et Iphicrate de-
5 sertus esset. Populus acer, suspicax ob eamque rem
mobilis, adversarius, invidus (etiam potentiae in
crimen vocabantur) domum revocat: accusantur
a. 354 proditionis. Hoc iudicio damnatur Timotheus, lis-
que eius aestimatur centum talentis. Ille odio in-
gratae civitatis coactus Chalcĭdem se contulit.

IV. Huius post mortem cum populum iudicii
sui paeniteret, multae novem partes detraxit et

decem talenta Cononem, filium eius, ad muri quan-
dam partem reficiendam iussit dare. In quo for-
tunae varietas est animadversa. Nam quos avus
Conon muros ex hostium praeda patriae restituerat,
eosdem nepos cum summa ignominia familiae ex
sua re familiari reficere coactus est. Timothei 2
autem moderatae sapientisque vitae cum pleraque
possimus proferre testimonia, uno erimus contenti,
quod ex eo facile coici poterit, quam carus suis
fuerit. Cum Athenis adulescentulus causam diceret, a. 373
non solum amici privatique hospites ad eum de-
fendendum convenerunt, sed etiam in iis Iason,
tyrannus Thessaliae, qui illo tempore fuit omnium
potentissimus. Hic cum in patria sine satellitibus 3
se tutum non arbitraretur, Athenas sine ullo prae-
sidio venit tantique hospitem fecit, ut mallet se
capitis periculum adire quam Timotheo de fama
dimicanti deesse. Hunc adversus tamen Timotheus
postea populi iussu bellum gessit: patriae sanctiora
iura quam hospitii esse duxit.

Haec extrema fuit aetas imperatorum Athe- 4
niensium, Iphicratis, Chabriae, Timothei; neque
post illorum obitum quisquam dux in illa urbe fuit
dignus memoria.

EPAMINONDAS.

I. Epaminondas, Polymnis filius, Thebanus. De hoc priusquam scribimus, haec praecipienda videntur lectoribus, ne alienos mores ad suos referant neve ea, quae ipsis leviora sunt, pari modo
2 apud ceteros fuisse arbitrentur. Scimus enim musicen nostris moribus abesse a principis persona, saltare vero etiam in vitiis poni; quae omnia apud
3 Graecos et grata et laude digna ducuntur. Cum autem exprimere imaginem consuetudinis atque vitae velimus Epaminondae, nihil videmur debere praetermittere, quod pertineat ad eam declarandam.
4 Quare dicemus primum de genere eius; deinde, quibus disciplinis et a quibus sit eruditus; tum de moribus ingeniique facultatibus, et si qua alia digna memoria erunt; postremo de rebus gestis, quae a plurimis omnium anteponuntur virtutibus.

II. Natus est igitur patre, quo diximus, genere honesto, pauper iam a maioribus relictus, eruditus autem sic ut nemo Thebanus magis. Nam et citharizare et cantare ad chordarum sonum doctus est a Dionysio, qui non minore fuit in musicis gloria quam Damon aut Lamprus, quorum pervulgata sunt nomina, cantare tibiis ab Olym-
2 piodōro, saltare a Calliphrŏne. At philosophiae praeceptorem habuit Lysim Tarentinum, Pythagorēum; cui quidem sic fuit deditus, ut adulescens tristem ac severum senem omnibus aequalibus suis in

familiaritate anteposuerit neque prius eum a se dimiserit, quam in doctrinis tanto antecessit condiscipulos, ut facile intellegi posset pari modo superaturum omnes in ceteris artibus. Atque haec ad 3
nostram consuetudinem sunt levia et potius contemnenda; at in Graecia, utique olim, magnae laudi erant. Postquam ephēbus est factus et pa- 4
laestrae dare operam coepit, non tam magnitudini virium servivit quam velocitati. Illam enim ad athletarum usum, hanc ad belli existimabat utilitatem pertinere. Itaque exercebatur plurimum cur- 5
rendo et luctando ad eum finem, quoad stans complecti posset atque contendere. In armis vero plurimum studii consumebat.

III. Ad hanc corporis firmitatem plura etiam animi bona accesserant. Erat enim modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens; peritus belli, fortis manu, animo maximo; adeo veritatis diligens, ut ne ioco quidem mentiretur; idem 2
continens, clemens patiensque admirandum in modum, non solum populi sed etiam amicorum ferens iniurias; in primis commissa celans, quod interdum non minus prodest quam diserte dicere; studiosus audiendi: ex hoc enim facillime disci arbitrabatur. Itaque cum in circulum venisset, in quo aut de re 3
publica disputaretur aut de philosophia sermo haberetur, numquam inde prius discessit, quam ad finem sermo esset adductus. Paupertatem adeo fa- 4
cile perpessus est, ut de re publica nihil praeter gloriam ceperit. Amicorum in se tuendo caruit facultatibus, fide ad alios sublevandos saepe sic

usus est, ut iudicari possit omnia ei cum amicis
5 fuisse communia. Nam cum aut civium suorum
aliquis ab hostibus esset captus aut virgo amici
nubilis, quae propter paupertatem collocari non
posset, amicorum consilium habebat et, quantum
6 quisque daret, pro facultatibus imperabat; eamque
summam cum fecerat, priusquam acciperet pecu-
niam, adducebat eum, qui quaerebat, ad eos, qui
conferebant, eique ut ipsi numerarent, faciebat, ut
ille, ad quem ea res perveniebat, sciret, quantum
cuique deberet.

IV. Temptata autem eius est abstinentia a
Diomedonte Cyziceno. Namque is rogatu Arta-
xerxis regis Epaminondam pecunia corrumpendum
susceperat. Hic magno cum pondere auri Thebas
venit et Micy̆thum adulescentulum quinque talentis
ad suam perduxit voluntatem, quem tum Epami-
nondas plurimum diligebat. Micythus Epaminon-
dam convenit et causam adventus Diomedontis
2 ostendit. At ille Diomedonti coram „nihil“ inquit
„opus pecunia est. Nam si rex ea vult, quae The-
banis sunt utilia, gratis facere sum paratus; sin
autem contraria, non habet auri atque argenti
satis. Namque orbis terrarum divitias accipere
3 nolo pro patriae caritate. Tu quod me incognitum
temptasti tuique similem existimasti, non miror
tibique ignosco; sed egredere propere, ne alios
corrumpas, cum me non potueris. Et tu, Micythe,
argentum huic redde, aut, nisi id confestim facis,
4 ego te tradam magistratui.“ Hunc Diomĕdon cum
rogaret, ut tuto exiret suaque, quae attulerat,

liceret efferre, „istud quidem“ inquit „faciam, ne-
que tua causa, sed mea, ne, si tibi sit pecunia
adempta, aliquis dicat id ad me ereptum perve-
nisse, quod delatum accipere noluissem.“ A quo 5
cum quaesisset, quo se deduci vellet, et ille Athe-
nas dixisset, praesidium dedit, ut tuto perveniret.
Neque vero id satis habuit, sed etiam, ut inviolatus
in navem escenderet, per Chabriam Atheniensem,
de quo supra mentionem fecimus, effecit. Absti- 6
nentiae erit hoc satis testimonium. Plurima qui-
dem proferre possumus, sed modus adhibendus est,
quoniam uno hoc volumine vitas excellentium
virorum complurium concludere constituimus, quo-
rum separatim multis milibus versuum complures
scriptores ante nos explicarunt.

V. Fuit etiam disertus, ut nemo ei Thebanus
par esset eloquentia, neque minus concinnus in
brevitate respondendi quam in perpetua oratione
ornatus. Habuit obtrectatorem Meneclīden quen- 2
dam, indidem Thebis, et adversarium in admini-
stranda re publica, satis exercitatum in dicendo,
ut Thebanum scilicet: namque illi genti plus inest
virium quam ingenii. Is, quod in re militari florere 3
Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos,
ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris
opera desideraretur. Huic ille „fallis“ inquit „verbo
cives tuos, quod hos a bello revocas. Otii enim
nomine servitutem concilias. Nam paritur pax
bello. Itaque qui ea diutina volunt frui, bello 4
exercitati esse debent. Quare si principes Grae-
ciae vultis esse, castris est vobis utendum, non

5 palaestra.“ Idem ille Meneclides cum huic obiceret,
quod liberos non haberet neque uxorem duxisset,
maximeque insolentiam, quod sibi Agamemnŏnis
belli gloriam videretur consecutus, at ille „desine“
inquit, „Meneclida, de uxore mihi exprobrare. Nam
nullius in ista re minus uti consilio volo. (Habebat
6 enim Meneclides suspicionem adulteri.) Quod
autem me Agamemnonem aemulari putas, falleris.
Namque ille cum universa Graecia vix decem annis
unam cepit urbem, ego contra ea una urbe nostra
dieque uno totam Graeciam Lacedaemoniis fugatis
liberavi.“

VI. Idem cum in conventum venisset Arcădum
petens, ut societatem cum Thebanis et Argivis
facerent, contraque Callistrătus, Atheniensium le-
gatus, qui eloquentia omnibus eo praestabat tem-
pore, postularet, ut potius amicitiam sequerentur
Atticorum, et in oratione sua multa invectus esset
in Thebanos et Argivos in iisque hoc posuisset,
2 animum advertere debere Arcadas, qualis utraque
civitas cives procreasset, ex quibus de ceteris pos-
sent iudicare: Argivos enim fuisse Orestem et
Alcmaeŏnem matricidas; Thebis Oedĭpum natum,
qui cum patrem suum interfecisset, ex matre
3 liberos procreasse: huic in respondendo Epami-
nondas, cum de ceteris perorasset, postquam ad
illa duo opprobria pervenit, admirari se dixit
stultitiam rhetŏris Attici, qui non animadverterit
innocentes illos natos domi, scelere admisso cum
patria essent expulsi, receptos esse ab Athenien-
4 sibus. Sed maxime eius eloquentia eluxit Spartae

legati ante pugnam Leuctricam. Quo cum omnium a. 371
sociorum convenissent legati, coram frequentissimo
legationum conventu sic Lacedaemoniorum tyran-
nidem coarguit, ut non minus illa oratione opes
eorum concusserit quam Leuctrica pugna. Tum
enim perfecit, quod post apparuit, ut auxilio La-
cedaemonii sociorum privarentur.

VII. Fuisse patientem suorumque iniurias
ferentem civium, quod se patriae irasci nefas esse
duceret, haec sunt testimonia. Cum eum propter a. 368
invidiam cives sui praeficere exercitui noluissent
duxque esset delectus belli imperitus, cuius errore
eo esset deducta illa multitudo militum, ut omnes
de salute pertimescerent, quod locorum angustiis
clausi ab hostibus obsidebantur, desiderari coepta
est Epaminondae diligentia; erat enim ibi privatus
numero militis. A quo cum peterent opem, nullam 2
adhibuit memoriam contumeliae et exercitum ob-
sidione liberatum domum reduxit incolumem. Nec 3
vero hoc semel fecit, sed saepius. Maxime autem
fuit illustre, cum Peloponnesum exercitum duxisset
adversus Lacedaemonios haberetque collegas duos, a. 370
quorum alter erat Pelopidas, vir fortis ac strenuus.
Hi cum criminibus adversariorum omnes in invi-
diam venissent ob eamque rem imperium iis esset
abrogatum atque in eorum locum alii praetores
successissent, Epaminondas populi scito non paruit, 4
idemque ut facerent, persuasit collegis et bellum,
quod susceperat, gessit. Namque animadvertebat,
nisi id fecisset, totum exercitum propter praetorum
imprudentiam inscitiamque belli periturum. Lex 5

erat Thebis, quae morte multabat, si quis imperium diutius retinuisset, quam lege praefinitum foret. Hanc Epaminondas cum rei publicae conservandae causa latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit et quattuor mensibus diutius, quam populus iusserat, gessit imperium.

VIII. Postquam domum reditum est, collegae
eius hoc crimine accusabantur. Quibus ille permisit,
ut omnem causam in se transferrent suaque
opera factum contenderent, ut legi non oboedirent.
Qua defensione illis periculo liberatis nemo Epaminondam
responsurum putabat, quod, quid diceret,
2 non haberet. At ille in iudicium venit, nihil eorum
negavit, quae adversarii crimini dabant, omniaque,
quae collegae dixerant, confessus est neque recusavit,
quo minus legis poenam subiret, sed unum
ab iis petivit, ut in periculo suo inscriberent:
3 „Epaminondas a Thebanis morte multatus est, quod
eos coëgit apud Leuctra superare Lacedaemonios,
quos ante se imperatorem nemo Boeotorum ausus
4 fuit aspicere in acie, quodque uno proelio non
solum Thebas ab interitu retraxit, sed etiam universam
Graeciam in libertatem vindicavit eoque
res utrorumque perduxit, ut Thebani Spartam
oppugnarent, Lacedaemonii satis haberent, si salvi
5 esse possent, neque prius bellare destitit, quam
Messēne restituta urbem eorum obsidione clausit.“
Haec cum dixisset, risus omnium cum hilaritate
coortus est, neque quisquam iudex ausus est de
eo ferre suffragium. Sic a iudicio capitis maxima
discessit gloria.

IX. Hic extremo tempore imperator apud a. 362
Mantineam cum acie instructa audacius instaret
hostibus, cognitus a Lacedaemoniis, quod in unius
pernicie eius patriae sitam putabant salutem, universi
in unum impetum fecerunt neque prius abscesserunt,
quam magna caede multisque occisis
fortissime ipsum Epaminondam pugnantem, sparo
eminus percussum, concidere viderunt. Huius casu 2
aliquantum retardati sunt Boeotii, neque tamen
prius pugna excesserunt, quam repugnantes profligarunt.
At Epaminondas cum animadverteret 3
mortiferum se vulnus accepisse simulque, si ferrum,
quod ex hastili in corpore remanserat, extraxisset,
animam statim emissurum, usque eo retinuit,
quoad renuntiatum est vicisse Boeotios. Id postquam
audivit, „satis“ inquit „vixi: invictus enim
morior.“ Tum ferro extracto confestim exanimatus est.

X. Hic uxorem numquam duxit. In quo cum
reprehenderetur, quod liberos non relinqueret, a
Pelopida, qui filium habebat infamem, maleque
eum in eo patriae consulere diceret, „vide“ inquit,
„ne tu peius consulas, qui talem ex te natum relicturus
sis. Neque vero stirps potest mihi deesse. 2
Namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam,
quae non modo mihi superstes sed etiam
immortalis sit, necesse est.“ Quo tempore duce 3
Pelopida exsules Thebas occuparunt et praesidium
Lacedaemoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas,
quamdiu facta est caedes civium, domo se
tenuit, quod neque malos defendere volebat neque

impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret;
namque omnem civilem victoriam funestam putabat.
Idem, postquam apud Cadmeam cum Lacedaemo-
4 niis pugnari coeptum est, in primis stetit. Huius de
virtutibus vitaque satis erit dictum, si hoc unum
adiunxero, quod nemo it infitias, Thebas et ante
Epaminondam natum et post eiusdem interitum
perpetuo alieno paruisse imperio; contra ea, quam-
diu ille praefuerit rei publicae, caput fuisse totius
Graeciae. Ex quo intellegi potest unum hominem
pluris quam civitatem fuisse.

PELOPIDAS.

I. Pelopĭdas Thebanus magis historicis quam
vulgo notus. Cuius de virtutibus dubito quemad-
modum exponam, quod vereor, si res explicare
incipiam, ne non vitam eius enarrare, sed historiam
videar scribere; si tantummodo summas attigero,
ne rudibus Graecarum litterarum minus dilucide
appareat, quantus fuerit ille vir. Itaque utrique
rei occurram, quantum potuero, et medebor cum
2 satietati tum ignorantiae lectorum. Phoebĭdas La-
a. 382 cedaemonius, cum exercitum Olynthum duceret
iterque per Thebas faceret, arcem oppidi, quae
Cadmea nominatur, occupavit impulsu paucorum
Thebanorum, qui, adversariae factioni quo facilius
resisterent, Lacōnum rebus studebant, idque suo
3 privato, non publico fecit consilio. Quo facto eum

Lacedaemonii ab exercitu removerunt pecuniaque
multarunt neque eo magis arcem Thebanis reddi-
derunt, quod susceptis inimicitiis satius ducebant
eos obsideri quam liberari. Nam post Peloponnesium
bellum Athenasque devictas cum Thebanis sibi
rem esse existimabant et eos esse solos, qui ad-
versus resistere auderent. Hac mente amicis suis 4
summas potestates dederant alteriusque factionis
principes partim interfecerant, alios in exsilium
eiecerant. In quibus Pelopidas hic, de quo scribere
exorsi sumus, pulsus patria carebat.

II. Hi omnes fere Athenas se contulerant,
non quo sequerentur otium, sed ut, quem ex pro-
ximo locum fors obtulisset, eo patriam reciperare
niterentur. Itaque cum tempus esset visum rei 2
gerendae, communiter cum iis, qui Thebis idem a. 379
sentiebant, diem delegerunt ad inimicos opprimen-
dos civitatemque liberandam eum, quo maximi
magistratus simul consuerant epulari. Magnae 3
saepe res non ita magnis copiis sunt gestae, sed
profecto numquam tam ab tenui initio tantae opes
sunt profligatae. Nam duodecim adulescentuli
coierunt ex iis, qui exsilio erant multati, cum om-
nino non essent amplius centum, qui tanto se offer-
rent periculo. Qua paucitate percussa est Lace-
daemoniorum potentia. Hi enim non magis adver- 4
sariorum factioni quam Spartanis eo tempore bel-
lum intulerunt, qui principes erant totius Graeciae;
quorum imperii maiestas, neque ita multo post,
Leuctrica pugna ab hoc initio perculsa concidit.
Illi igitur duodecim, quorum dux erat Pelopidas, 5

cum Athenis interdiu exissent, ut vesperascente
caelo Thebas possent pervenire, cum canibus vena-
ticis exierunt, retia ferentes, vestitu agresti, quo
minore suspicione facerent iter; qui cum tempore
ipso, quo studuerant, pervenissent, domum Cha-
ronis deverterunt, a quo et tempus et dies erat
datus.

III. Hoc loco libet interponere, etsi seiunctum
ab re proposita est, nimia fiducia quantae cala-
mitati soleat esse. Nam magistratuum Thebanorum
statim ad aures pervenit exsules in urbem venisse.
Id illi vino epulisque dediti usque eo despexerunt,
ut ne quaerere quidem de tanta re laborarint.
2 Accessit etiam, quod magis aperiret eorum demen-
tiam. Allata est enim epistula Athenis ab Archino
uni ex his, Archiae, qui tum maximum magistra-
tum Thebis obtinebat, in qua omnia de profectione
eorum perscripta erant. Quae cum iam accubanti
in convivio esset data, sicut erat signata, sub pul-
vinum subiciens „in crastinum" inquit „differo res
3 severas." At illi omnes, cum iam nox processisset,
vinolenti ab exsulibus duce Pelopida sunt inter-
fecti. Quibus rebus confectis, vulgo ad arma liber-
tatemque vocato non solum, qui in urbe erant,
sed etiam undique ex agris concurrerunt, praesi-
dium Lacedaemoniorum ex arce pepulerunt, pa-
triam obsidione liberarunt, auctores Cadmeae
occupandae partim occiderunt partim in exsilium
eiecerunt.

IV. Hoc tam turbido tempore, sicut supra
docuimus, Epaminondas, quoad cum civibus di-

micatum est, domi quietus fuit. Itaque haec libe-
ratarum Thebarum propria laus est Pelopidae,
ceterae fere communes cum Epaminonda. Namque 2
Leuctrica pugna imperatore Epaminonda hic fuit a. 371
dux delectae manus, quae prima phalangem pro-
stravit Laconum. Omnibus praeterea periculis ad- 3
fuit (sicut Spartam cum oppugnavit, alterum tenuit a. 370
cornu), quoque Messēna celerius restitueretur, le-
gatus in Persas est profectus. Denique haec fuit a. 367
altera persona Thebis, sed tamen secunda ita, ut
proxima esset Epaminondae.

V. Conflictatus autem est cum adversa for-
tuna. Nam et initio, sicut ostendimus, exsul patria
caruit, et cum Thessaliam in potestatem Theba- a. 368
norum cuperet redigere legationisque iure satis
tectum se arbitraretur, quod apud omnes gentes
sanctum esse consuesset, a tyranno Alexandro
Pheraeo simul cum Ismenia comprehensus in vincla
coniectus est. Hunc Epaminondas reciperavit, bello 2
persequens Alexandrum. Post id factum numquam a. 367
animo placari potuit in eum, a quo erat violatus.
Itaque persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliae a. 364
proficiscerentur tyrannosque eius expellerent. Cuius 3
belli cum ei summa esset data eoque cum exercitu
profectus esset, non dubitavit, simul ac conspexit
hostem, confligere. In quo proelio Alexandrum ut 4
animadvertit, incensus ira equum in eum concita-
vit, proculque digressus a suis, coniectu telorum
confossus concidit. Atque hoc secunda victoria ac-
cidit. Nam iam inclinatae erant tyrannorum copiae.

5 Quo facto omnes Thessaliae civitates interfectum
Pelopidam coronis aureis et statuis aëneis libe-
rosque eius multo agro donarunt.

AGESILAUS.

I. Agesilāus Lacedaemonius cum a ceteris
scriptoribus tum eximie a Xenophonte Socratico
collaudatus est; eo enim usus est familiarissime.
2 Hic primum de regno cum Leotychĭde, fratris filio,
habuit contentionem. Mos erat enim a maioribus
Lacedaemoniis traditus, ut duos haberent semper
reges, nomine magis quam imperio, ex duabus
familiis Procli et Eurysthĕnis, qui principes ex
3 progenie Herculis Spartae reges fuerunt. Horum
ex altera in alterius familiae locum fieri non lice-
bat. Ita utraque suum retinebat ordinem. Primum
ratio habebatur, qui maximus natu esset ex liberis
eius, qui regnans decessisset; sin is virilem sexum
non reliquisset, tum deligebatur, qui proximus
4 esset propinquitate. Mortuus erat Agis rex, frater
a. 397 Agesilai. Filium reliquerat Leotychidem; quem ille
natum non agnorat, eundem moriens suum esse
dixerat. Is de honore regni cum Agesilao, patruo
suo, contendit neque id, quod petivit, consecutus
5 est. Nam Lysandro suffragante, homine, ut osten-
dimus supra, factioso et iis temporibus potente,
Agesilaus antelatus est.

II. Hic simulatque imperio potitus est, per- a. 396
suasit Lacedaemoniis, ut exercitus emitterent in
Asiam bellumque regi facerent, docens satius esse
in Asia quam in Europa dimicari. Namque fama
exierat Artaxerxen comparare classes pedestresque
exercitus, quos in Graeciam mitteret. Data pote- 2
state tanta celeritate usus est, ut prius in Asiam
cum copiis pervenerit, quam regii satrăpae eum
scirent profectum. Quo factum est, ut omnes im-
paratos imprudentesque offenderet. Id ut cognovit 3
Tissaphernes, qui summum imperium tum inter
praefectos habebat regios, indutias a Lacōne pe-
tivit, simulans se dare operam, ut Lacedaemoniis
cum rege conveniret, re autem vera ad copias
comparandas, easque impetravit trimestres. Iuravit 4
autem uterque se sine dolo indutias conservaturum.
In qua pactione summa fide mansit Agesilaus;
contra ea Tissaphernes nihil aliud quam bellum
comparavit. Id etsi sentiebat Laco, tamen ius- 5
iurandum servabat multumque in eo se consequi
dicebat, quod Tissaphernes periurio suo et homines
suis rebus abalienaret et deos sibi iratos redderet:
se autem conservata religione confirmare exerci-
tum, cum animadverteret deum numen facere se-
cum hominesque sibi conciliari amiciores, quod
iis studere consuessent, quos conservare fidem
viderent.

III. Postquam indutiarum praeteriit dies, bar-
barus, non dubitans, quod ipsius erant plurima
domicilia in Caria et ea regio iis temporibus multo
putabatur locupletissima, quin eo potissimum ho-

stes impetum essent facturi, omnes suas copias eo
2 contraxerat. At Agesilaus in Phrygiam se convertit eamque prius depopulatus est, quam Tissaphernes usquam se moveret. Magna praeda militibus locupletatis Ephĕsum hiematum exercitum reduxit atque ibi officinis armorum institutis magna industria bellum apparavit. Et quo studiosius armarentur insigniusque ornarentur, praemia proposuit, quibus donarentur, quorum egregia in ea
3 re fuisset industria. Fecit idem in exercitationum generibus, ut, qui ceteris praestitissent, eos magnis adficeret muneribus. His igitur rebus effecit, ut et ornatissimum et exercitatissimum haberet exerci-
4 tum. Huic cum tempus esset visum copias extra-
a. 395 here ex hibernaculis, vidit, si, quo esset iter facturus, palam pronuntiasset, hostes non credituros aliasque regiones praesidiis occupaturos neque dubitaturos, quin aliud esset facturus ac pronun-
5 tiasset. Itaque cum ille Sardes iturum se dixisset, Tissaphernes eandem Cariam defendendam putavit. In quo cum eum opinio fefellisset victumque se vidisset consilio, sero suis praesidio profectus est. Nam cum illo venisset, iam Agesilaus multis locis
6 expugnatis magna erat praeda potitus. Laco autem, cum videret hostes equitatu superare, numquam in campo sui fecit potestatem et iis locis manum conseruit, quibus plus pedestres copiae valerent. Pepulit ergo, quotienscumque congressus est, multo maiores adversariorum copias et sic in Asia versatus est, ut omnium opinione victor duceretur.
a. 394 IV. Hic cum iam animo meditaretur profi-

cisci in Persas et ipsum regem adoriri, nuntius ei domo venit ephororum missu, bellum Athenienses et Boeotos indixisse Lacedaemoniis: quare venire ne dubitaret. In hoc non minus eius pietas su- 2
spicienda est quam virtus bellica: qui cum victori praeesset exercitui maximamque haberet fiduciam regni Persarum potiundi, tanta modestia dicto audiens fuit iussis absentium magistratuum, ut si privatus in comitio esset Spartae. Cuius exemplum utinam imperatores nostri sequi voluissent! Sed illuc redeamus. Agesilaus opulentissimo regno 3
praeposuit bonam existimationem multoque gloriosius duxit, si institutis patriae paruisset, quam si bello superasset Asiam. Hac igitur mente Helles- 4
pontum copias traiecit tantaque usus est celeritate, ut, quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit triginta diebus. Cum iam haud ita longe 5
abesset a Peloponneso, obsistere ei conati sunt Athenienses et Boeotii ceterique eorum socii apud Coroneam; quos omnes gravi proelio vicit. Huius 6
victoriae vel maxima fuit laus, quod, cum plerique ex fuga se in templum Minervae coniecissent quaerereturque ab eo, quid iis vellet fieri, etsi aliquot vulnera acceperat eo proelio et iratus videbatur omnibus, qui adversus arma tulerant, tamen antetulit irae religionem et eos vetuit violari. Neque vero hoc solum in Graecia fecit, ut templa 7
deorum sancta haberet, sed etiam apud barbaros summa religione omnia simulacra arasque conservavit. Itaque praedicabat mirari se, non sacrile- 8
gorum numero haberi, qui supplicibus eorum no-

cuissent, aut non gravioribus poenis adfici, qui
religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.

V. Post hoc proelium collatum omne bellum
est circa Corinthum ideoque Corinthium est appel-
2 latum. Hic cum una pugna decem milia hostium
Agesilao duce cecidissent eoque facto opes adver-
sariorum debilitatae viderentur, tantum afuit ab
insolentia gloriae, ut commiseratus sit fortunam
Graeciae, quod tam multi a se victi vitio adver-
sariorum concidissent. Namque illa multitudine, si
sana mens esset Graeciae, supplicium Persas dare
3 potuisse. Idem cum adversarios intra moenia com-
pulisset et, ut Corinthum oppugnaret, multi hor-
tarentur, negavit id suae virtuti convenire: se
enim eum esse dixit, qui ad officium peccantes
redire cogeret, non qui urbes nobilissimas expu-
4 gnaret Graeciae. „Nam si“ inquit „eos exstinguere
voluerimus, qui nobiscum adversus barbaros ste-
terunt, nosmet ipsi nos expugnaverimus illis quie-
scentibus. Quo facto sine negotio, cum voluerint,
nos oppriment.“

a. 371 VI. Interim accidit illa calamitas apud
Leuctra Lacedaemoniis. Quo ne proficisceretur,
cum a plerisque ad exeundum premeretur, ut si
de exitu divinaret, exire noluit. Idem, cum Epa-
a. 370 minondas Spartam oppugnaret essetque sine muris
oppidum, talem se imperatorem praebuit, ut eo
tempore omnibus apparuerit, nisi ille fuisset, Spar-
2 tam futuram non fuisse. In quo quidem discrimine
celeritas eius consilii saluti fuit universis. Nam
cum quidam adulescentuli hostium adventu per-

territi ad Thebanos transfugere vellent et locum
extra urbem editum cepissent, Agesilaus, qui per-
niciosissimum fore videret, si animadversum esset
quemquam ad hostes transfugere conari, cum suis
eo venit atque, ut si bono animo fecissent, laudavit
consilium eorum, quod eum locum occupassent:
id se quoque fieri debere animadvertisse. Sic adu- 3
lescentes simulata laudatione reciperavit et ad-
iunctis de suis comitibus locum tutum reliquit.
Namque illi aucti numero eorum, qui expertes
erant consilii, commovere se non sunt ausi eoque
libentius, quod latere arbitrabantur, quae cogi-
taverant.

VII. Sine dubio post Leuctricam pugnam
Lacedaemonii se numquam refecerunt neque pri-
stinum imperium reciperarunt, cum interim Agesi-
laus non destitit, quibuscumque rebus posset, pa-
triam iuvare. Nam cum praecipue Lacedaemonii 2
indigerent pecunia, ille omnibus, qui a rege defe-
cerant, praesidio fuit. A quibus magna donatus
pecunia patriam sublevavit. Atque in hoc illud in 3
primis fuit admirabile, cum maxima munera ei ab
regibus ac dynastis civitatibusque conferrentur,
quod nihil umquam domum suam contulit, nihil de
victu, nihil de vestitu Laconum mutavit. Domo 4
eadem fuit contentus, qua Eurysthenes, progenitor
maiorum suorum, fuerat usus. Quam qui intrarat,
nullum signum libidinis, nullum luxuriae videre
poterat, contra ea plurima patientiae atque absti-
nentiae. Sic enim erat instructa, ut in nulla re
differret cuiusvis inopis atque privati.

VIII. Atque hic tantus vir ut naturam fau-
tricem habuerat in tribuendis animi virtutibus, sic
maleficam nactus est in corpore fingendo. Nam et
statura fuit humili et corpore exiguo et claudus
altero pede. Quae res etiam nonnullam adferebat
deformitatem, atque ignoti, faciem eius cum intu-
erentur, contemnebant; qui autem virtutes no-
2 verant, non poterant admirari satis. Quod ei usu
venit, cum annorum octoginta subsidio Tacho in
a. 361 Aegyptum iisset et in acta cum suis accubuisset
sine ullo tecto stratumque haberet tale, ut terra
tecta esset stramentis neque huc amplius quam
pellis esset iniecta, eodemque comites omnes ac-
cubuissent vestitu humili atque obsoleto, ut eorum
ornatus non modo in his regem neminem signi-
ficaret, sed homines esse non beatissimos suspicio-
3 nem praeberet. Huius de adventu fama cum ad
regios esset perlata, celeriter munera eo cuiusque
generis sunt allata. His quaerentibus Agesilaum
vix fides facta est, unum esse ex iis, qui tum ac-
4 cubabant. Qui cum regis verbis, quae attulerant,
dedissent, ille praeter vitulinam et eiusmodi genera
opsonii, quae praesens tempus desiderabat, nihil
accepit; unguenta, coronas secundamque mensam
5 servis dispertiit, cetera referri iussit. Quo facto
eum barbari magis etiam contempserunt, quod eum
ignorantia bonarum rerum illa potissimum sum-
6 psisse arbitrabantur. Hic cum ex Aegypto rever-
teretur, donatus a rege Nectanabĭde ducentis vi-
ginti talentis, quae ille muneri populo suo daret,
venissetque in portum, qui Menelāi vocatur, iacens

inter Cyrenas et Aegyptum, in morbum implicitus
decessit. Ibi eum amici, quo Spartam facilius per- 7
ferre possent, quod mel non habebant, cera cir-
cumfuderunt atque ita domum rettulerunt.

EUMENES.

I. Euměnes Cardianus. Huius si virtuti par
data esset fortuna, non ille quidem maior fuisset,
sed multo illustrior atque etiam honoratior, quod
magnos homines virtute metimur, non fortuna. 2
Nam cum aetas eius incidisset in ea tempora,
quibus Macedŏnes florerent, multum ei detraxit
inter eos viventi, quod alienae erat civitatis,
neque aliud huic defuit quam generosa stirps. Etsi 3
ille domestico summo genere erat, tamen Mace-
dones eum sibi aliquando anteponi indigne fere-
bant, neque tamen non patiebantur. Vincebat enim
omnes cura, vigilantia, patientia, calliditate et
celeritate ingenii. Hic peradulescentulus ad ami- 4
citiam accessit Philippi, Amyntae filii, brevique a. 342
tempore in intimam pervenit familiaritatem. Ful-
gebat enim iam in adulescentulo indoles virtutis.
Itaque eum habuit ad manum scribae loco, quod 5
multo apud Graios honorificentius est quam apud
Romanos. Namque apud nos re vera, sicut sunt,
mercennarii scribae existimantur; at apud illos e
contrario nemo ad id officium admittitur nisi ho-
nesto loco, et fide et industria cognita, quod ne-

cesse est omnium consiliorum eum esse participem.
6 Hunc locum tenuit amicitiae apud Philippum annos septem. Illo interfecto eodem gradu fuit apud
336–323 a. Chr. Alexandrum annos tredecim. Novissimo tempore praefuit etiam alteri equitum alae, quae Hetaerīce appellabatur. Utrique autem in consilio semper adfuit et omnium rerum habitus est particeps.

a. 323 II. Alexandro Babylone mortuo, cum regna singulis familiaribus dispertirentur et summa rerum tradita esset tuenda eidem, cui Alexander moriens
2 anulum suum dederat, Perdiccae (ex quo omnes coniecerant eum regnum ei commisisse, quoad liberi eius in suam tutelam pervenissent: aberat enim Cratĕros et Antipăter, qui antecedere hunc videbantur; mortuus erat Hephaestio, quem unum Alexander, quod facile intellegi posset, plurimi fecerat): hoc tempore data est Eumeni Cappadocia sive potius dicta: nam tum in hostium erat po-
3 testate. Hunc sibi Perdiccas adiunxerat magno studio, quod in homine fidem et industriam magnam videbat, non dubitans, si eum pellexisset, quin magno usui foret sibi in iis rebus, quas apparabat. Cogitabat enim, quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt, omnium partes corripere
4 atque complecti. Neque vero hoc ille solus fecit, sed ceteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. Primus Leonnātus Macedoniam praeoccupare destinavit. Is multis magnisque pollicitationibus persuadere Eumeni studuit, ut Perdiccam
5 desereret ac secum faceret societatem. Cum perducere eum non posset, interficere conatus est;

et fecisset, nisi ille clam noctu ex praesidiis eius effugisset.

III. Interim conflata sunt illa bella, quae ad a. 321
internecionem post Alexandri mortem gesta sunt, omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum. Quem etsi infirmum videbat, quod unus omnibus resistere cogebatur, tamen amicum non deseruit neque salutis quam fidei fuit cupidior. Prae- 2
fecerat hunc Perdiccas ei parti Asiae, quae inter Taurum montem iacet atque Hellespontum, et illum unum opposuerat Europaeis adversariis; ipse Aegyptum oppugnatum adversus Ptolemaeum erat profectus. Eumenes cum neque magnas copias 3
neque firmas haberet, quod et inexercitatae et non multo ante erant contractae, adventare autem dicerentur Hellespontumque transisse Antipater et Crateros magno cum exercitu Macedonum, viri cum claritate tum usu belli praestantes (Macedones 4
vero milites ea tum erant fama, qua nunc Romani feruntur: etenim semper habiti sunt fortissimi, qui summa imperii potirentur): Eumenes intellegebat, si copiae suae cognossent, adversus quos ducerentur, non modo non ituras, sed simul cum nuntio dilapsuras. Itaque hoc ei visum est prudentissimum, 5
ut deviis itineribus milites duceret, in quibus vera audire non possent, et iis persuaderet se contra quosdam barbaros proficisci. Atque tenuit hoc pro- 6
positum et prius in aciem exercitum eduxit proeliumque commisit, quam milites sui scirent, cum quibus arma conferrent. Effecit etiam illud locorum praeoccupatione, ut equitatu potius dimi-

Alexandri, cum litteras et nuntios misisset in
Asiam consultum, num repetitum in Macedoniam
veniret (nam tum in Epiro habitabat) et eas res
2 occuparet, huic ille primum suasit, ne se moveret
et exspectaret, quoad Alexandri filius regnum ad-
ipisceretur; sin aliqua cupiditate raperetur in Ma-
cedoniam, oblivisceretur omnium iniuriarum et in
3 neminem acerbiore uteretur imperio. Horum illa
a. 317 nihil fecit. Nam et in Macedoniam profecta est et
ibi crudelissime se gessit. Petiit autem ab Eumene
absente, ne pateretur Philippi domus ac familiae
inimicissimos stirpem quoque interimere ferretque
4 opem liberis Alexandri. Quam veniam si daret,
quam primum exercitus pararet, quos sibi subsidio
adduceret. Id quo facilius faceret, se omnibus prae-
fectis, qui in officio manebant, misisse litteras, ut
5 ei parerent eiusque consiliis uterentur. His rebus
Eumenes permotus satius duxit, si ita tulisset for-
tuna, perire bene meritis referentem gratiam quam
ingratum vivere.

VII. Itaque copias contraxit, bellum adversus
Antigonum comparavit. Quod una erant Macedones
complures nobiles, in his Peucestes, qui corporis
custos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Per-
sĭdem, et Antigenes, cuius sub imperio phalanx
erat Macedonum, invidiam verens, quam tamen
effugere non potuit, si potius ipse alienigena summa
imperii potiretur quam alii Macedonum, quorum
2 ibi erat multitudo, in principiis Alexandri nomine
tabernaculum statuit in eoque sellam auream cum
sceptro ac diademate iussit poni eoque omnes

cotidie convenire, ut ibi de summis rebus consilia
caperentur, credens minore se invidia fore, si
specie imperii nominisque simulatione Alexandri
bellum videretur administrari. Quod effecit. Nam 3
cum non ad Eumenis principia, sed ad regia con-
veniretur atque ibi de rebus deliberaretur, quodam-
modo latebat, cum tamen per eum unum gereren-
tur omnia.

VIII. Hic in Paraetăcis cum Antigono con- a. 316
flixit, non acie instructa, sed in itinere, eumque
male acceptum in Mediam hiematum coëgit redire.
Ipse in finitima regione Persidis hiematum copias
divisit, non ut voluit, sed ut militum cogebat vo-
luntas. Namque illa phalanx Alexandri Magni, 2
quae Asiam peragrarat deviceratque Persas, inve-
terata cum gloria tum etiam licentia non, ut pa-
reret ducibus, sed ut imperaret, postulabat, ut
nunc veterani faciunt nostri. Itaque periculum est,
ne faciant, quod illi fecerunt, sua intemperantia
nimiaque licentia ut omnia perdant neque minus
eos, cum quibus steterint, quam adversus quos
fecerint. Quod si quis illorum veteranorum legat 3
facta, paria horum cognoscat neque rem ullam
nisi tempus interesse iudicet. Sed ad illos revertar.
Hiberna sumpserant non ad usum belli, sed ad
ipsorum luxuriam, longeque inter se discesserant.
Hoc Antigonus cum comperisset intellegeretque se 4
parem non esse paratis adversariis, statuit aliquid
sibi consilii novi esse capiendum. Duae erant viae,
qua ex Medis, ubi ille hiemabat, ad adversariorum
hibernacula posset perveniri. Quarum brevior per 5

loca deserta, quae nemo incolebat propter aquae
inopiam, ceterum dierum erat fere decem; illa
autem, qua omnes commeabant, altero tanto lon-
giorem habebat anfractum, sed erat copiosa omni-
6 busque rebus abundans. Hac si proficisceretur, intel-
legebat prius adversarios rescituros de suo adventu,
quam ipse tertiam partem confecisset itineris; sin
per loca sola contenderet, sperabat se impruden-
7 tem hostem oppressurum. Ad hanc rem conficien-
dam imperavit quam plurimos utres atque etiam
culleos comparari, post haec pabulum, praeterea
cibaria cocta dierum decem, ut quam minime fieret
ignis in castris. Iter quo habeat, omnes celat. Sic
paratus, qua constituerat, proficiscitur.

IX. Dimidium fere spatium confecerat, cum
ex fumo castrorum eius suspicio allata est ad
Eumenem hostem appropinquare. Conveniunt duces;
quaeritur, quid opus sit facto. Intellegebant omnes
tam celeriter copias ipsorum contrahi non posse,
2 quam Antigonus adfuturus videbatur. Hic omnibus
titubantibus et de rebus summis desperantibus
Eumenes ait, si celeritatem velint adhibere et im-
perata facere, quod ante non fecerint, se rem ex-
pediturum. Nam quod diebus quinque hostis trans-
isse posset, se effecturum, ut non minus totidem
dierum spatio retardaretur. Quare circumirent,
3 suas quisque contraherent copias. Ad Antigoni
autem refrenandum impetum tale capit consilium.
Certos mittit homines ad infimos montes, qui obvii
erant itineri adversariorum, iisque praecipit, ut
prima nocte, quam latissime possint, ignes faciant

quam maximos atque hos secunda vigilia minuant,
tertia perexiguos reddant et assimulata castrorum 4
consuetudine suspicionem iniciant hostibus, iis lo-
cis esse castra ac de eorum adventu esse praenun-
tiatum; idemque postera nocte faciant. Quibus 5
imperatum erat, diligenter praeceptum curant.
Antigonus tenebris obortis ignes conspicatur. Cre-
dit de suo adventu esse auditum et adversarios
illuc suas contraxisse copias. Mutat consilium et, 6
cum imprudentes adoriri non posset, flectit iter
suum et illum anfractum longiorem copiosae viae
capit ibique diem unum opperitur ad lassitudinem
sedandam militum ac reficienda iumenta, quo in-
tegriore exercitu decerneret.

X. Sic Eumenes callidum imperatorem vicit
consilio celeritatemque impedivit eius, neque tamen
multum profecit. Nam invidia ducum, cum quibus 2
erat, perfidiaque Macedonum veteranorum, cum
superior proelio discessisset, Antigono est deditus, a. 315
cum exercitus ei ter ante separatis temporibus
iurasset se eum defensurum neque umquam deser-
turum. Sed tanta fuit nonnullorum virtutis obtrec-
tatio, ut fidem amittere mallent quam eum non
perdere. Atque hunc Antigonus, cum ei fuisset in- 3
festissimus, conservasset, si per suos esset licitum,
quod ab nullo se plus adiuvari posse intellegebat
in iis rebus, quas impendere iam apparebat omni-
bus. Imminebant enim Seleucus, Lysimăchus,
Ptolemaeus, opibus iam valentes, cum quibus ei
de summis rebus erat dimicandum. Sed non passi 4
sunt ii, qui circa erant, quod videbant Eumene

recepto omnes prae illo parvi futuros. Ipse autem Antigonus adeo erat incensus, ut nisi magna spe maximarum rerum leniri non posset.

XI. Itaque cum eum in custodiam dedisset et praefectus custodum quaesisset, quemadmodum servari vellet „ut acerrimum“ inquit „leonem aut ferocissimum elephantum.“ Nondum enim statuerat,
2 conservaret eum necne. Veniebat autem ad Eumenem utrumque genus hominum, et qui propter odium fructum oculis ex eius casu capere vellent, et qui propter veterem amicitiam colloqui consolarique cuperent; multi etiam, qui eius formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tam diu tamque valde timuissent, cuius in pernicie positam
3 spem habuissent victoriae. At Eumenes, cum diutius in vinclis esset, ait Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodiae, se mirari, quare iam tertium diem sic teneretur. Non enim hoc convenire Antigoni prudentiae, ut sic deuteretur victo: quin aut interfici aut missum fieri iuberet.
4 Hic cum ferocius Onomarcho loqui videretur, „quid tu?“ inquit, „animo si isto eras, cur non in proelio cecidisti potius quam in potestatem ini-
5 mici venires?“ Huic Eumenes: „Utinam quidem istud evenisset! Sed eo non accidit, quod numquam cum fortiore sum congressus. Non enim cum quoquam arma contuli, quin is mihi succubuerit.“ Neque id erat falsum; non enim virtute hostium, sed amicorum perfidia decidit.

XII. De hoc Antigonus cum solus constituere non auderet, ad consilium rettulit. Hic cum omnes

primo perturbati admirarentur non iam de eo sumptum esse supplicium, a quo tot annos adeo essent male habiti, ut saepe ad desperationem forent adducti, quique maximos duces interfecisset, denique in quo uno tantum esset, ut, quoad ille 2
viveret, ipsi securi esse non possent, interfecto nihil habituri negotii essent, postremo, si illi redderet salutem, quaerebant, quibus amicis esset usurus: sese enim cum Eumene apud eum non futuros. Hic cognita consilii voluntate tamen usque 3
ad septimum diem deliberandi sibi spatium reliquit. Tum autem, cum iam vereretur, ne qua seditio exercitus oreretur, vetuit quemquam ad eum admitti et cotidianum victum removeri iussit. Nam negabat se ei vim allaturum, qui aliquando fuisset amicus. Hic tamen non amplius quam triduum 4
fame fatigatus, cum castra moverentur, insciente Antigono iugulatus est a custodibus.

XIII. Sic Eumenes annorum quinque et quadraginta, cum ab anno vicesimo, uti supra ostendimus, septem annos Philippo apparuisset, tredecim apud Alexandrum eundem locum obtinuisset, in his unum equitum alae praefuisset, post autem Alexandri Magni mortem imperator exercitus duxisset summosque duces partim reppulisset partim interfecisset, captus non Antigoni virtute, sed Macedonum periurio talem habuit exitum vitae. In 2
quo quanta omnium fuerit opinio eorum, qui post Alexandrum Magnum reges sunt appellati, ex hoc facillime potest iudicari, quod nemo Eumene vivo rex appellatus est, sed praefectus, idem post huius 3

occasum statim regium ornatum nomenque sumpserunt neque, quod initio praedicarant, se Alexandri liberis regnum servare, praestare voluerunt et uno propugnatore sublato, quid sentirent, aperuerunt. Huius sceleris principes fuerunt Antigonus, Ptole-
4 maeus, Seleucus, Lysimachus, Cassandrus. Antigonus autem Eumenem mortuum propinquis eius sepeliendum tradidit. Hi militari honestoque funere, comitante toto exercitu, humaverunt ossaque eius in Cappadociam ad matrem atque uxorem liberosque eius deportanda curarunt.

HANNIBAL.

I. Hannibal, Hamilcăris filius, Carthaginiensis. Si verum est, quod nemo dubitat, a populo Romano omnes gentes virtute superari, non est infitiandum Hannibalem tanto praestitisse ceteris imperatoribus prudentia, quanto populus Romanus
2 antecedat fortitudine cunctas nationes. Nam quotienscumque cum eo congressus est in Italia, semper discessit superior. Quod nisi domi civium suorum invidia debilitatus esset, Romanos videtur superare potuisse. Sed multorum obtrectatio de-
3 vicit unius virtutem. Hic autem velut hereditate relictum odium paternum in Romanos sic conservavit, ut prius animam quam id deposuerit: qui quidem, cum patria pulsus esset et alienarum opum

indigeret, numquam destiterit animo bellare cum Romanis.

II. Nam ut omittam Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis, omnium iis temporibus potentissimus rex Antiŏchus fuit. Hunc tanta cu- 223—187 a. Chr.
piditate incendit bellandi, ut usque a rubro mari arma conatus sit inferre Italiae. Ad quem cum 2
legati venissent Romani, qui de eius voluntate ex- a. 192
plorarent darentque operam consiliis clandestinis, ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent, tamquam ab ipsis corruptus alia atque antea sentiret, neque id frustra fecissent idque Hannibal comperisset seque ab interioribus consiliis segregari vidisset, tempore dato adiit ad regem, eique 3
cum multa de fide sua et odio in Romanos commemorasset, hoc adiunxit: „Pater meus“ inquit „Hamilcar puerulo me, utpote non amplius novem annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens Carthagine Iovi optimo maximo hostias immolavit. Quae divina res dum conficiebatur, quaesivit a me, 4
vellemne secum in castra proficisci. Id cum libenter accepissem atque ab eo petere coepissem, ne dubitaret ducere, tum ille „faciam“ inquit, „si mihi fidem, quam postulo, dederis.“ Simul me ad aram adduxit, apud quam sacrificare instituerat, eamque ceteris remotis tenentem iurare iussit numquam me in amicitia cum Romanis fore. Id ego 5
iusiurandum patri datum usque ad hanc aetatem ita conservavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eadem mente sim futurus. Quare, 6
si quid amice de Romanis cogitabis, non impru-

denter feceris, si me celaris: cum quidem bellum
parabis, te ipsum frustraberis, si non me in eo
principem posueris."

a. 237 III. Hac igitur, qua diximus, aetate cum
patre in Hispaniam profectus est. Cuius post obi-
a. 229 tum Hasdrubăle imperatore suffecto equitatui omni
praefuit. Hoc quoque interfecto exercitus summam
a. 221 imperii ad eum detulit. Id Carthaginem delatum
2 publice comprobatum est. Sic Hannibal, minor
quinque et viginti annis natus imperator factus,
proximo triennio omnes gentes Hispaniae bello
subegit. Saguntum, foederatam civitatem, vi ex-
a. 219 3 pugnavit, tres exercitus maximos comparavit. Ex
his unum in Africam misit, alterum cum Hasdru-
bale fratre in Hispania reliquit, tertium in Italiam
secum duxit. Saltum Pyrenaeum transiit. Quacum-
a. 218 que iter fecit, cum omnibus incolis conflixit: ne-
4 minem nisi victum dimisit. Ad Alpes posteaquam
venit, quae Italiam ab Gallia seiungunt, quas nemo
umquam cum exercitu ante eum praeter Herculem
Graium transierat (quo facto is hodie saltus Graius
appellatur), Alpicos conantes prohibere transitu
concidit; loca patefecit, itinera muniit, effecit, ut
ea elephantus ornatus ire posset, qua antea unus
homo inermis vix poterat repere. Hac copias tra-
duxit in Italiamque pervenit.

IV. Conflixerat apud Rhodănum cum P. Cor-
nelio Scipione consule eumque pepulerat. Cum hoc
2 eodem Clastidi apud Padum decernit sauciumque
inde ac fugatum dimittit. Tertio idem Scipio cum
collega Tiberio Longo apud Trebiam adversus eum

venit. Cum his manum conseruit, utrosque profli-
gavit. Inde per Ligŭres Appenninum transiit pe- a. 217
tens Etruriam. Hoc itinere adeo gravi morbo ad- 3
ficitur oculorum, ut postea numquam dextro aeque
bene usus sit. Qua valetudine cum etiamtum pre-
meretur lecticaque ferretur, C. Flaminium consu-
lem apud Trasumennum cum exercitu insidiis cir-
cumventum occidit neque multo post C. Centenium
praetorem cum delecta manu saltus occupantem.
Hinc in Apuliam pervenit. Ibi obviam ei venerunt 4
duo consules, C. Terentius et L. Aemilius. Utrius- a. 216
que exercitus uno proelio fugavit, Paulum con-
sulem occidit et aliquot praeterea consulares, in
iis Cn. Servilium Gemĭnum, qui superiore anno
fuerat consul.

V. Hac pugna pugnata Romam profectus est
nullo resistente. In propinquis urbi montibus mo-
ratus est. Cum aliquot ibi dies castra habuisset
et Capuam reverteretur, Q. Fabius Maximus, dic-
tator Romanus, in agro Falerno ei se obiecit. Hic 2
clausus locorum angustiis noctu sine ullo detri-
mento exercitus se expedivit Fabioque, callidissimo
imperatori, dedit verba. Namque obducta nocte
sarmenta in cornibus iuvencorum deligata incendit
eiusque generis multitudinem magnam dispalatam
immisit. Quo repentino obiecto visu tantum ter-
rorem iniecit exercitui Romanorum, ut egredi extra
vallum nemo sit ausus. Hanc post rem gestam 3
non ita multis diebus M. Minucium Rufum, magi-
strum equitum pari ac dictatorem imperio, dolo
productum in proelium fugavit. Tiberium Sempro-

a. 212 nium Gracchum, iterum consulem, in Lucānis ab-
sens in insidias inductum sustulit. M. Claudium
a. 208 Marcellum, quinquies consulem, apud Venusiam
4 pari modo interfecit. Longum est omnia enume-
rare proelia. Quare hoc unum satis erit dictum,
ex quo intellegi possit, quantus ille fuerit: quam-
diu in Italia fuit, nemo ei in acie restitit, nemo
adversus eum post Cannensem pugnam in campo
castra posuit.

a. 203 VI. Hinc invictus patriam defensum revocatus
bellum gessit adversus P. Scipionem, filium eius
Scipionis, quem ipse primum apud Rhodanum,
iterum apud Padum, tertio apud Trebiam fugarat.
2 Cum hoc exhaustis iam patriae facultatibus cupivit
impraesentiarum bellum componere, quo valentior
a. 202 postea congrederetur. In colloquium convenit: con-
3 diciones non convenerunt. Post id factum paucis
diebus apud Zamam cum eodem conflixit. Pulsus
(incredibile dictu) biduo et duabus noctibus Ha-
drumētum pervenit, quod abest ab Zama circiter
4 milia passuum trecenta. In hac fuga Numĭdae,
qui simul cum eo ex acie excesserant, insidiati
sunt ei; quos non solum effugit, sed etiam ipsos
oppressit. Hadrumeti reliquos e fuga collegit. No-
vis dilectibus paucis diebus multos contraxit.

VII. Cum in apparando acerrime esset occu-
a. 201 patus, Carthaginienses bellum cum Romanis com-
posuerunt. Ille nihilo setius exercitui postea prae-
fuit resque in Africa gessit, itemque Mago, frater
eius, usque ad P. Sulpicium C. Aurelium consules.
a. 200 2 His enim magistratibus legati Carthaginienses

Romam venerunt, qui senatui populoque Romano
gratias agerent, quod cum iis pacem fecissent, ob
eamque rem corona aurea eos donarent simulque
peterent, ut obsides eorum Fregellis essent capti-
vique redderentur. His ex senatus consulto respon- 3
sum est: munus eorum gratum acceptumque esse;
obsides, quo loco rogarent, futuros; captivos non
remissuros, quod Hannibalem, cuius opera suscep-
tum bellum foret, inimicissimum nomini Romano,
etiam nunc cum imperio apud exercitum haberent
itemque fratrem eius Magōnem. Hoc responso 4
Carthaginienses cognito Hannibalem domum et
Magonem revocarunt. Huc ut rediit, rex factus
est, postquam praetor fuerat, anno secundo et vi-
cesimo. Ut enim Romae consules, sic Carthagine
quotannis annui bini reges creabantur. In eo ma- 5
gistratu pari diligentia se Hannibal praebuit, ac
fuerat in bello. Namque effecit, ex novis vectiga-
libus non solum ut esset pecunia, quae Romanis
ex foedere penderetur, sed etiam superesset, quae
in aerario reponeretur. Deinde anno post M. Claudio 6
L. Furio consulibus Roma legati Carthaginem ve- a. 196
nerunt. Hos Hannibal ratus sui exposcendi gratia
missos, priusquam iis senatus daretur, navem ascen-
dit clam atque in Syriam ad Antiochum profugit.
Hac re palam facta Poeni naves duas, quae eum 7
comprehenderent, si possent consequi, miserunt,
bona eius publicarunt, domum a fundamentis dis-
iecerunt, ipsum exsulem iudicarunt.

VIII. At Hannibal anno tertio, postquam do-
mo profugerat, L. Cornelio Q. Minucio consulibus

cum quinque navibus Africam accessit in finibus
a. 193 Cyrenaeorum, si forte Carthaginienses ad bellum
Antiochi spe fiduciaque inducere posset, cui iam
persuaserat, ut cum exercitibus in Italiam profi-
2 cisceretur. Huc Magonem fratrem excivit. Id ubi
Poeni resciverunt, Magonem eadem, qua fratrem,
absentem adfecerunt poena. Illi desperatis rebus
cum solvissent naves ac vela ventis dedissent,
Hannibal ad Antiochum pervenit. De Magonis in-
teritu duplex memoria prodita est: namque alii
naufragio, alii a servulis ipsius interfectum eum
3 scriptum reliquerunt. Antiochus autem, si tam in
gerendo bello consiliis eius parere voluisset, quam
in suscipiendo instituerat, propius Tibĕri quam
a. 191 Thermopȳlis de summa imperii dimicasset. Quem
etsi multa stulte conari videbat, tamen nulla de-
4 seruit in re. Praefuit paucis navibus, quas ex Sy-
ria iussus erat in Asiam ducere, iisque adversus
a. 190 Rhodiorum classem in Pamphylio mari conflixit.
Quo cum multitudine adversariorum sui supera-
rentur, ipse, quo cornu rem gessit, fuit superior.

IX. Antiocho fugato verens, ne dederetur,
quod sine dubio accidisset, si sui fecisset pote-
a. 189 statem, Cretam ad Gortynios venit, ut ibi, quo se
2 conferret, consideraret. Vidit autem vir omnium
callidissimus magno se fore periculo, nisi quid
providisset, propter avaritiam Cretensium. Magnam
enim secum pecuniam portabat, de qua sciebat
3 exisse famam. Itaque capit tale consilium. Am-
phŏras complures complet plumbo, summas operit
auro et argento: has praesentibus principibus de-

ponit in templo Dianae, simulans se suas fortunas
illorum fidei credere. His in errorem inductis sta-
tuas aëneas, quas secum portabat, omni sua pe-
cunia complet easque in propatulo domi abicit.
Gortynii templum magna cura custodiunt non tam 4
a ceteris quam ab Hannibale, ne ille inscientibus
iis tolleret secumque duceret.

X. Sic conservatis suis rebus Poenus, illusis
Cretensibus omnibus, ad Prusĭam in Pontum per-
venit. Apud quem eodem animo fuit in Italiam
neque aliud quicquam egit quam regem armavit
et exercuit adversus Romanos. Quem cum videret 2
domesticis opibus minus esse robustum, conciliabat
ceteros reges, adiungebat bellicosas nationes. Dis-
sidebat ab eo Pergamēnus rex Eumĕnes, Romanis
amicissimus, bellumque inter eos gerebatur et mari a. 181
et terra: quo magis cupiebat eum Hannibal op-
primi. Sed utrobique Eumenes plus valebat propter 3
Romanorum societatem. Quem si removisset, faci-
liora sibi cetera fore arbitrabatur. Ad hunc inter-
ficiendum talem iniit rationem. Classe paucis die- 4
bus erant decreturi. Superabatur navium multitu-
dine: dolo erat pugnandum, cum par non esset
armis. Imperavit quam plurimas venenatas serpen-
tes vivas colligi easque in vasa fictilia coici. Ha- 5
rum cum effecisset magnam multitudinem, die ipso,
quo facturus erat navale proelium, classiarios con-
vocat iisque praecipit, omnes ut in unam Eumenis
regis concurrant navem, a ceteris tantum satis
habeant se defendere. Id illos facile serpentium
multitudine consecuturos. Rex autem in qua nave 6

veheretur, ut scirent, se facturum. Quem si aut
cepissent aut interfecissent, magno iis pollicetur
praemio fore.

XI. Tali cohortatione militum facta classis
ab utrisque in proelium deducitur. Quarum acie
constituta, priusquam signum pugnae daretur,
Hannibal, ut palam faceret suis, quo loco Eume-
nes esset, tabellarium in scapha cum caduceo mit-
2 tit. Qui ubi ad naves adversariorum pervenit epi-
stulamque ostendens se regem professus est quae-
rere, statim ad Eumenem deductus est, quod nemo
dubitabat, quin aliquid de pace esset scriptum.
Tabellarius ducis nave declarata suis eodem, unde
3 erat egressus, se recepit. At Eumenes soluta epi-
stula nihil in ea repperit, nisi quae ad irridendum
eum pertinerent. Cuius etsi causam mirabatur
neque reperiebat, tamen proelium statim commit-
4 tere non dubitavit. Horum in concursu Bithynii Han-
nibalis praecepto universi navem Eumenis adori-
untur. Quorum vim rex cum sustinere non posset,
fuga salutem petit: quam consecutus non esset,
nisi intra sua praesidia se recepisset, quae in
5 proximo litore erant collocata. Reliquae Perga-
menae naves cum adversarios premerent acrius,
repente in eas vasa fictilia, de quibus supra men-
tionem fecimus, coici coepta sunt. Quae iacta ini-
tio risum pugnantibus concitarunt, neque, quare
6 id fieret, poterat intellegi. Postquam autem naves su-
as oppletas conspexerunt serpentibus, nova re per-
territi, cum, quid potissimum vitarent, non viderent,
puppes verterunt seque ad sua castra nautica ret-

tulerunt. Sic Hannibal consilio arma Pergameno- 7
rum superavit neque tum solum, sed saepe alias
pedestribus copiis pari prudentia pepulit adver-
sarios.

XII. Quae dum in Asia geruntur, accidit
casu, ut legati Prusiae Romae apud T. Quinctium a. 183
Flaminīnum consularem cenarent atque ibi de
Hannibale mentione facta ex iis unus diceret eum
in Prusiae regno esse. Id postero die Flamininus 2
senatui detulit. Patres conscripti, qui Hannibale
vivo numquam se sine insidiis futuros existimarent,
legatos in Bithyniam miserunt, in iis Flamininum,
qui ab rege peterent, ne inimicissimum suum se-
cum haberet sibique dederet. His Prusia negare 3
ausus non est; illud recusavit, ne id a se fieri
postularent, quod adversus ius hospitii esset: ipsi,
si possent, comprehenderent; locum, ubi esset,
facile inventuros. Hannibal enim uno loco se tene-
bat in castello, quod ei a rege datum erat muneri,
idque sic aedificarat, ut in omnibus partibus aedi-
ficii exitus haberet, scilicet verens, ne usu veniret,
quod accidit. Huc cum legati Romanorum venissent 4
ac multitudine domum eius circumdedissent, puer
ab ianua prospiciens Hannibali dixit plures praeter
consuetudinem armatos apparere. Qui imperavit
ei, ut omnes fores aedificii circumiret ac propere
sibi nuntiaret, num eodem modo undique obside-
retur. Puer cum celeriter, quid esset, renuntiasset 5
omnesque exitus occupatos ostendisset, sensit id
non fortuito factum, sed se peti neque sibi diutius
vitam esse retinendam. Quam ne alieno arbitrio

dimitteret, memor pristinarum virtutum venenum,
quod semper secum habere consuerat, sumpsit.

XIII. Sic vir fortissimus, multis variisque
perfunctus laboribus, anno acquievit septuagesimo.
Quibus consulibus interierit, non convenit. Namque
a. 183 Atticus M. Claudio Marcello Q. Fabio Labeōne
consulibus mortuum in annali suo scriptum reli-
a. 182 quit, at Polybius L. Aemilio Paulo Cn. Baebio
a. 181 Tamphĭlo, Sulpicius autem Blitho P. Cornelio
2 Cethēgo M. Baebio Tamphilo. Atque hic tantus
vir tantisque bellis districtus nonnihil temporis
tribuit litteris. Namque aliquot eius libri sunt,
Graeco sermone confecti, in iis ad Rhodios de
3 Cn. Manlii Vulsōnis in Asia rebus gestis. Huius
belli gesta multi memoriae prodiderunt, sed ex his
duo, qui cum eo in castris fuerunt simulque vixe-
runt, quamdiu fortuna passa est, Silēnus et Sosĭlus
Lacedaemonius. Atque hoc Sosilo Hannibal litte-
rarum Graecarum usus est doctore.

T. POMPONIUS ATTICUS.

I. T. Pomponius Atticus, ab origine ultima stir-
pis Romanae generatus, perpetuo a maioribus ac-
2 ceptam equestrem obtinuit dignitatem. Patre usus
est diligente et, ut tum erant tempora, diti in
primisque studioso litterarum. Hic, prout ipse
amabat litteras, omnibus doctrinis, quibus puerilis
3 aetas impertiri debet, filium erudivit. Erat autem

in puero praeter docilitatem ingenii summa suavi-
tas oris atque vocis, ut non solum celeriter acci-
peret, quae tradebantur, sed etiam excellenter pro-
nuntiaret. Qua ex re in pueritia nobilis inter
aequales ferebatur clariusque exsplendescebat,
quam generosi condiscipuli animo aequo ferre
possent. Itaque incitabat omnes studio suo. Quo 4
in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius filius,
M. Cicero. Quos consuetudine sua sic devinxit, ut
nemo iis perpetuo fuerit carior.

II. Pater mature decessit. Ipse adulescentulus
propter adfinitatem P. Sulpicii, qui tribunus plebi a. 88
interfectus est, non expers fuit illius periculi.
Namque Anicia, Pomponii consobrina, nupserat
Servio, fratri Sulpicii. Itaque interfecto Sulpicio 2
posteaquam vidit Cinnano tumultu civitatem esse a. 87
perturbatam neque sibi dari facultatem pro digni-
tate vivendi, quin alterutram partem offenderet,
dissociatis animis civium, cum alii Sullanis, alii
Cinnanis faverent partibus, idoneum tempus ratus
studiis obsequendi suis Athenas se contulit. Neque a. 86
eo setius adulescentem Marium hostem iudicatum
iuvit opibus suis, cuius fugam pecunia sublevavit.
Ac ne illa peregrinatio detrimentum aliquod adferret 3
rei familiari, eodem magnam partem fortunarum
traiecit suarum. Hic ita vixit, ut universis Athe-
niensibus merito esset carissimus. Nam praeter 4
gratiam, quae iam in adulescentulo magna erat,
saepe suis opibus inopiam eorum publicam levavit.
Cum enim versuram facere publice necesse esset
neque eius condicionem aequam haberent, semper

se interposuit, atque ita, ut neque usuram iniquam
ab iis acceperit neque longius, quam dictum esset,
5 debere passus sit. Quod utrumque erat iis salutare.
Nam neque indulgendo inveterascere eorum aes
alienum patiebatur neque multiplicandis usuris
6 crescere. Auxit hoc officium alia quoque liberali-
tate. Nam universos frumento donavit, ita ut sin-
gulis septem modii tritici darentur; qui modus
mensurae medimnus Athenis appellatur.

III. Hic autem sic se gerebat, ut communis
infimis, par principibus videretur. Quo factum est,
ut huic omnes honores, quos possent, publice ha-
berent civemque facere studerent; quo beneficio
ille uti noluit: quod nonnulli ita interpretantur,
2 amitti civitatem Romanam alia ascita. Quamdiu
adfuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit, ab-
sens prohibere non potuit. Itaque aliquot ipsi et
Phidiae locis sanctissimis posuerunt: hunc enim
in omni procuratione rei publicae actorem aucto-
3 remque habebant. Igitur primum illud munus for-
tunae, quod in ea potissimum urbe natus est, in
qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut
eandem et patriam haberet et domum; hoc speci-
men prudentiae, quod, cum in eam se civitatem
contulisset, quae antiquitate, humanitate doctri-
naque praestaret omnibus, unus ei fuit caris-
simus.

a. 84 IV. Huc ex Asia Sulla decedens cum venis-
set, quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponium,
captus adulescentis et humanitate et doctrina. Sic
enim Graece loquebatur, ut Athenis natus vide-

retur; tanta autem suavitas erat sermonis Latini,
ut appareret in eo nativum quendam leporem esse,
non ascitum. Idem poëmata pronuntiabat et Graece
et Latine sic, ut supra nihil posset addi. Quibus 2
rebus factum est, ut Sulla nusquam ab se dimit-
teret cuperetque secum deducere. Qui cum persua-
dere temptaret, „noli, oro te“, inquit Pomponius
„adversum eos me velle ducere, cum quibus ne
contra te arma ferrem, Italiam reliqui.“ At Sulla
adulescentis officio collaudato omnia munera ei,
quae Athenis acceperat, proficiscens iussit deferri.
Hic complures annos moratus, cum et rei familiari 3
tantum operae daret, quantum non indiligens de-
beret paterfamilias, et omnia reliqua tempora aut
litteris aut Atheniensium rei publicae tribueret,
nihilo minus amicis urbana officia praestitit. Nam 4
et ad comitia eorum ventitavit et, si qua res
maior acta est, non defuit. Sicut Ciceroni in om-
nibus eius periculis singularem fidem praebuit;
cui ex patria fugienti HS ducenta et quinquaginta a. 58
milia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis 5
remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta et L. Tor-
quato consulibus. Quem eo die sic universa civitas a. 65
Atheniensium prosecuta est, ut lacrimis desiderii
futuri dolorem indicaret.

V. Habebat avunculum Q. Caecilium, equitem
Romanum, familiarem L. Luculli, divitem, diffi-
cillima natura. Cuius sic asperitatem veritus est,
ut, quem nemo ferre posset, huius sine offensione
ad summam senectutem retinuerit benevolentiam.
Quo facto tulit pietatis fructum. Caecilius enim 2

a. 58 moriens testamento adoptavit eum heredemque
fecit ex dodrante. Ex qua hereditate accepit cir-
3 citer centies sestertium. Erat nupta soror Attici
Q. Tullio Ciceroni, easque nuptias M. Cicero con-
ciliarat, cum quo a condiscipulatu vivebat coniunc-
tissime, multo etiam familiarius quam cum Quinto,
ut iudicari possit plus in amicitia valere simili-
4 tudinem morum quam adfinitatem. Utebatur autem
intime Q. Hortensio, qui iis temporibus principa-
tum eloquentiae tenebat, ut intellegi non posset,
uter eum plus diligeret, Cicero an Hortensius; et,
id quod erat difficillimum, efficiebat, ut, inter quos
tantae laudis esset aemulatio, nulla intercederet
obtrectatio essetque talium virorum copula.

VI. In re publica ita est versatus, ut semper
optimarum partium et esset et existimaretur neque
tamen se civilibus fluctibus committeret, quod non
magis eos in sua potestate existimabat esse, qui
se his dedissent, quam qui maritimis iactarentur.
2 Honores non petiit, cum ei paterent propter vel
gratiam vel dignitatem, quod neque peti more
maiorum neque capi possent conservatis legibus
in tam effusi ambitus largitionibus neque geri e
re publica sine periculo corruptis civitatis mori-
3 bus. Ad hastam publicam numquam accessit. Nul-
lius rei neque praes neque manceps factus est.
Neminem neque suo nomine neque subscribens
accusavit; in ius de sua re numquam iit; iudicium
4 nullum habuit. Multorum consulum praetorumque
praefecturas delatas sic accepit, ut neminem in
provinciam sit secutus, honore fuerit contentus,

rei familiaris despexerit fructum; qui ne cum Q.
quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, cum apud a. 61
eum legati locum obtinere posset. Non enim decere
se arbitrabatur, cum praeturam gerere noluisset,
adseclam esse praetoris. Qua in re non solum 5
dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, cum
suspiciones quoque vitaret criminum. Quo fiebat,
ut eius observantia omnibus esset carior, cum eam
officio, non timori neque spei tribui viderent.

VII. Incidit Caesarianum civile bellum, cum a. 49
haberet annos circiter sexaginta. Usus est aetatis
vacatione neque se quoquam movit ex urbe. Quae
amicis suis opus fuerant ad Pompeium profici-
scentibus, omnia ex sua re familiari dedit. Ipsum
Pompeium coniunctum non offendit. Nullum ab eo 2
habebat ornamentum, ut ceteri, qui per eum aut
honores aut divitias ceperant. Quorum partim in-
vitissimi castra sunt secuti, partim summa cum
eius offensione domi remanserunt. Attici autem 3
quies tantopere Caesari fuit grata, ut victor, cum
privatis pecunias per epistulas imperaret, huic non a. 47
solum molestus non fuerit, sed etiam sororis filium
et Q. Ciceronem ex Pompei castris concesserit.
Sic vetere instituto vitae effugit nova pericula.

VIII. Secutum est illud tempus occiso Caesare, a. 44
quo res publica penes Brutos videretur esse et
Cassium ac tota civitas se ad eos convertisse vi-
deretur. Sic M. Bruto usus erat, ut nullo ille adu- 2
lescens aequali familiarius quam hoc sene, neque
solum eum principem consilii haberet, sed etiam
in convictu. Excogitatum est a quibusdam, ut pri- 3

vatum aerarium Caesaris interfectoribus ab equi-
tibus Romanis constitueretur. Id facile effici posse
arbitrati sunt, si principes eius ordinis pecunias
contulissent. Itaque appellatus est a C. Flavio,
Bruti familiari, Atticus, ut eius rei princeps esse
4 vellet. At ille, qui officia amicis praestanda sine
factione existimaret semperque a talibus se con-
siliis removisset, respondit: si quid Brutus de suis
facultatibus uti voluisset, usurum, quantum eae
paterentur; sed se neque cum quoquam de ea re
collocuturum neque coiturum. Sic ille consensionis
5 globus huius unius dissensione disiectus est. Neque
multo post superior esse coepit Antonius, ita ut
Brutus et Cassius provinciarum, quae iis dicis
causa datae erant a consule, omissa cura despe-
6 ratis rebus in exsilium proficiscerentur. Atticus,
qui pecuniam simul cum ceteris conferre noluerat
florenti illi parti, abiecto Bruto Italiaque cedenti
HS centum milia muneri misit; eidem in Epiro
absens trecenta iussit dari, neque eo magis po-
tentem adulatus est Antonium neque desperatos
reliquit.

a. 43 IX. Secutum est bellum gestum apud Mutĭ-
nam. In quo si tantum eum prudentem dicam,
minus, quam debeam, praedicem, cum ille potius
divinus fuerit, si divinatio appellanda est perpetua
naturalis bonitas, quae nullis casibus agitur neque
2 minuitur. Hostis Antonius iudicatus Italia ces-
serat; spes restituendi nulla erat. Non solum ini-
mici, qui tum erant potentissimi et plurimi, sed
etiam, qui adversariis eius se dabant et in eo

laedendo aliquam consecuturos sperabant commo-
ditatem, Antonii familiares insequebantur, uxorem
Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant, liberos
etiam exstinguere parabant. Atticus, cum Ciceronis 3
intima familiaritate uteretur, amicissimus esset
Bruto, non modo nihil iis indulsit ad Antonium
violandum, sed e contrario familiares eius ex urbe
profugientes, quantum potuit, texit, quibus rebus
indiguerunt, adiuvit. P. vero Volumnio ea tribuit, 4
ut plura a parente proficisci non potuerint. Ipsi
autem Fulviae, cum litibus distineretur magnisque
terroribus vexaretur, tanta diligentia officium suum
praestitit, ut nullum illa stiterit vadimonium sine
Attico, sponsor omnium rerum fuerit. Quin etiam, 5
cum illa fundum secunda fortuna emisset in diem
neque post calamitatem versuram facere potuisset,
ille se interposuit pecuniamque sine faenore sineque
ulla stipulatione credidit, maximum existimans
quaestum memorem gratumque cognosci simulque
aperire se non fortunae, sed hominibus solere esse
amicum. Quae cum faciebat, nemo eum temporis 6
causa facere poterat existimare. Nemini enim in
opinionem veniebat Antonium rerum potiturum.
Sed sensim is a nonnullis optimatibus eius rei 7
causa reprehendebatur, quod parum odisse malos
cives videretur. Ille autem, sui iudicii, potius, quid
se facere par esset, intuebatur, quam quid alii
laudaturi forent.

X. Conversa subito fortuna est. Ut Antonius a. 43
rediit in Italiam, nemo non magno in periculo
Atticum putarat propter intimam familiaritatem

2 Ciceronis et Bruti. Itaque ad adventum imperato-
rum de foro decesserat timens proscriptionem la-
tebatque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus,
paulo ante opem tulerat (tanta varietas iis tempo-
ribus fuit fortunae, ut modo hi modo illi in summo
essent aut fastigio aut periculo), habebatque secum
Q. Gellium Canum, aequalem simillimumque sui.
3 Hoc quoque sit Attici bonitatis exemplum, quod
cum eo, quem puerum in ludo cognorat, adeo con-
iuncte vixit, ut ad extremam aetatem amicitia
4 eorum creverit. Antonius autem, etsi tanto odio
ferebatur in Ciceronem, ut non solum ei sed etiam
omnibus eius amicis esset inimicus eosque vellet
proscribere, multis hortantibus tamen Attici memor
fuit officii et ei, cum requisisset, ubinam esset,
sua manu scripsit, ne timeret statimque ad se ve-
niret: se eum et illius causa Canum de proscrip-
torum numero exemisse. Ac ne quod periculum
incideret, quod noctu fiebat, praesidium ei misit.
5 Sic Atticus in summo timore non solum sibi sed
etiam ei, quem carissimum habebat, praesidio fuit.
Neque enim suae solum a quoquam auxilium petiit
salutis, sed etiam coniuncti, ut appareret nullam
6 seiunctam sibi ab eo velle fortunam. Quod si gu-
bernator praecipua laude fertur, qui navem ex
hieme marique scopuloso servat, cur non singu-
laris eius existimetur prudentia, qui ex tot tamque
gravibus procellis civilibus ad incolumitatem per-
venit?

XI. Quibus ex malis ut se emersit, nihil aliud
egit, quam ut plurimis, quibus rebus posset, esset

auxilio. Cum proscriptos praemiis imperatorum
vulgus conquireret, nemo in Epirum venit, cui res
ulla defuerit, nemini non ibi perpetuo manendi
potestas facta est. Quin etiam post proelium Phi- 2
lippense interitumque C. Cassii et M. Bruti L. Iu- a. 42
lium Mocillam praetorium et filium eius Aulumque
Torquatum ceterosque pari fortuna perculsos in-
stituit tueri atque ex Epiro his omnia Samothra-
ciam supportari iussit. Difficile est omnia persequi 3
et non necessarium. Illud unum intellegi volumus,
illius liberalitatem neque temporariam neque cal- 4
lidam fuisse. Id ex ipsis rebus ac temporibus iudi-
cari potest, quod non florentibus se venditavit, sed
adflictis semper succurrit; qui quidem Serviliam,
Bruti matrem, non minus post mortem eius quam 5
florentem coluerit. Sic liberalitate utens nullas ini-
micitias gessit, quod neque laedebat quemquam
neque, si quam iniuriam acceperat, non malebat
oblivisci quam ulcisci. Idem immortali memoria
percepta retinebat beneficia; quae autem ipse tri-
buerat, tamdiu meminerat, quoad ille gratus erat,
qui acceperat. Itaque hic fecit, ut vere dictum 6
videatur:

Sui cuique mores fingunt fortunam hominibus.

Neque tamen ille prius fortunam quam se ipse
finxit, qui cavit, ne qua in re iure plecteretur.

XII. His igitur rebus effecit, ut M. Vipsanius
Agrippa, intima familiaritate coniunctus adule-
scenti Caesari, cum propter suam gratiam et Cae-
saris potentiam nullius condicionis non haberet
potestatem, potissimum eius deligeret adfinitatem

praeoptaretque equitis Romani filiam generosarum
a. 37 2 nuptiis. Atque harum nuptiarum conciliator fuit
(non est enim celandum) M. Antonius, triumvirum
rei publicae constituendae. Cuius gratia cum
augere possessiones posset suas, tantum afuit a
cupiditate pecuniae, ut nulla in re usus sit ea nisi
in deprecandis amicorum aut periculis aut incom-
a. 43 3 modis. Quod quidem sub ipsa proscriptione peril-
lustre fuit. Nam cum L. Saufei, equitis Romani,
aequalis sui, qui complures annos studio ductus
philosophiae habitabat Athenis habebatque in Italia
pretiosas possessiones, tresviri bona vendidissent
consuetudine ea, qua tum res gerebantur, Attici
labore atque industria factum est, ut eodem nuntio
Saufeius fieret certior se patrimonium amisisse et
4 reciperasse. Idem L. Iulium Calidum, quem post
Lucretii Catullique mortem multo elegantissimum
poëtam nostram tulisse aetatem vere videor posse
contendere, neque minus virum bonum optimisque
artibus eruditum, post proscriptionem equitum
propter magnas eius Africanas possessiones in
proscriptorum numerum a P. Volumnio, praefecto
5 fabrum Antonii, absentem relatum expedivit. Quod
in praesenti utrum ei laboriosius an gloriosius
fuerit, difficile est iudicare, quod in eorum peri-
culis non secus absentes quam praesentes amicos
Attico esse curae cognitum est.

XIII. Neque vero ille vir minus bonus pater-
familias habitus est quam civis. Nam cum esset
pecuniosus, nemo illo minus fuit emax, minus aedi-
ficator. Neque tamen non in primis bene habitavit

omnibusque optimis rebus usus est. Nam domum 2
habuit in colle Quirinali Tamphilianam ab avun-
culo hereditate relictam; cuius amoenitas non
aedificio, sed silva constabat. Ipsum enim tectum
antiquitus constitutum plus salis quam sumptus
habebat; in quo nihil commutavit, nisi si quid ve-
tustate coactus est. Usus est familia, si utilitate 3
iudicandum est, optima; si forma, vix mediocri.
Namque in ea erant pueri litteratissimi, anagnostae
optimi et plurimi librarii, ut ne pedisequus quidem
quisquam esset, qui non utrumque horum pulchre
facere posset; pari modo artifices ceteri, quos cul-
tus domesticus desiderat, apprime boni. Neque 4
tamen horum quemquam nisi domi natum domique
factum habuit; quod est signum non solum conti-
nentiae, sed etiam diligentiae. Nam et non intem-
peranter concupiscere, quod a plurimis videas,
continentis debet duci, et potius diligentia quam
pretio parare non mediocris est industriae. Elegans, 5
non magnificus; splendidus, non sumptuosus: omnis-
que diligentia munditiam, non adfluentiam ad-
fectabat. Supellex modica, non multa, ut in neu-
tram partem conspici posset. Nec praeteribo, quam- 6
quam nonnullis leve visum iri puto: cum in primis
lautus esset eques Romanus et non parum libera-
liter domum suam omnium ordinum homines in-
vitaret, scimus non amplius quam terna milia
peraeque in singulos menses ex ephemeride eum
expensum sumptui ferre solitum. Atque hoc non 7
auditum, sed cognitum praedicamus: saepe enim
propter familiaritatem domesticis rebus interfuimus.

XIV. Nemo in convivio eius aliud acroāma
audivit quam anagnosten, quod nos quidem iucun-
dissimum arbitramur: neque umquam sine aliqua
lectione apud eum cenatum est, ut non minus
2 animo quam ventre convivae delectarentur. Nam-
que eos vocabat, quorum mores a suis non abhor-
rerent. Cum tanta pecuniae facta esset accessio,
nihil de cotidiano cultu mutavit, nihil de vitae
consuetudine, tantaque usus est moderatione, ut
neque in sestertio vicies, quod a patre acceperat,
parum se splendide gesserit neque in sestertio
centies adfluentius vixerit, quam instituerat, pari-
3 que fastigio steterit in utraque fortuna. Nullos
habuit hortos, nullam suburbanam aut maritimam
sumptuosam villam, neque in Italia praeter Arre-
tīnum et Nomentānum rusticum praedium, omnisque
eius pecuniae reditus constabat in Epiroticis et
urbanis possessionibus. Ex quo cognosci potest
usum eum pecuniae non magnitudine, sed ratione
metiri solitum.

XV. Mendacium neque dicebat neque pati
poterat. Itaque eius comitas non sine severitate
erat neque gravitas sine facilitate, ut difficile esset
intellectu, utrum eum amici magis vererentur an
amarent. Quidquid rogabatur, religiose promittebat,
quod non liberalis, sed levis arbitrabatur polli-
2 ceri, quod praestare non posset. Idem in nitendo,
cum semel adnuisset, tanta erat cura, ut non man-
datam, sed suam rem videretur agere. Numquam
suscepti negotii eum pertaesum est. Suam enim
existimationem in ea re agi putabat, qua nihil

habebat carius. Quo fiebat, ut omnia Ciceronum, 3
M. Catonis, Q. Hortensii, Auli Torquati, multorum
praeterea equitum Romanorum negotia procuraret.
Ex quo iudicari potest non inertia, sed iudicio
fugisse rei publicae procurationem.

XVI. Humanitatis vero nullum adferre maius
testimonium possum, quam quod adulescens idem
seni Sullae fuit iucundissimus, senex adulescenti
M. Bruto, cum aequalibus autem suis Q. Hortensio
et M. Cicerone sic vixit, ut iudicare difficile sit,
cui aetati fuerit aptissimus. Quamquam eum prae- 2
cipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus
carior fuerit aut familiarior. Ei rei sunt indicio 3
praeter eos libros, in quibus de eo facit mentio-
nem, qui in vulgus sunt editi, sedecim volumina
epistularum ab consulatu eius usque ad extremum
tempus ad Atticum missarum. Quae qui legat, non
multum desideret historiam contextam eorum tem-
porum. Sic enim omnia de studiis principum, vi- 4
tiis ducum, mutationibus rei publicae perscripta
sunt, ut nihil in iis non appareat et facile existi-
mari possit prudentiam quodammodo esse divina-
tionem. Non enim Cicero ea solum, quae vivo se
acciderunt, futura praedixit, sed etiam, quae nunc
usu veniunt, cecinit ut vates.

XVII. De pietate autem Attici quid plura
commemorem? cum hoc ipsum vere gloriantem
audierim in funere matris suae, quam extulit an- a. 42
norum nonaginta, cum esset septem et sexaginta:
se numquam cum matre in gratiam redisse, num-
quam cum sorore fuisse in simultate, quam prope

2 aequalem habebat. Quod est signum aut nullam
umquam inter eos querimoniam intercessisse aut
hunc ea fuisse in suos indulgentia, ut, quos amare
3 deberet, irasci iis nefas duceret. Neque id fecit
natura solum, quamquam omnes ei paremus, sed
etiam doctrina. Nam principum philosophorum ita
percepta habuit praecepta, ut iis ad vitam agen-
dam, non ad ostentationem uteretur.

XVIII. Moris etiam maiorum summus imita-
tor fuit antiquitatisque amator; quam adeo dili-
genter habuit cognitam, ut eam totam in eo vo-
lumine exposuerit, quo magistratus ordinavit.
2 Nulla enim lex neque pax neque bellum neque
res illustris est populi Romani, quae non in eo
suo tempore sit notata, et, quod difficillimum fuit,
sic familiarum originem subtexuit, ut ex eo cla-
rorum virorum propagines possimus cognoscere.
3 Fecit hoc idem separatim in aliis libris, ut M.
Bruti rogatu Iuniam familiam a stirpe ad hanc
aetatem ordine enumeravit, notans, qui a quoque
ortus quos honores quibusque temporibus cepisset;
4 pari modo Marcelli Claudii de Marcellorum, Sci-
pionis Cornelii et Fabii Maximi Fabiorum et
Aemiliorum. Quibus libris nihil potest esse dul-
cius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiae
5 clarorum virorum. Attigit quoque poëticen, credi-
mus, ne eius expers esset suavitatis. Namque ver-
sibus, qui honore rerumque gestarum amplitudine
ceteris populi Romani praestiterunt, exposuit ita,
6 ut sub singulorum imaginibus facta magistratusque
eorum non amplius quaternis quinisque versibus

descripserit; quod vix credendum sit, tantas res
tam breviter potuisse declarari. Est etiam unus
liber Graece confectus, de consulatu Ciceronis.

XIX. Hactenus Attico vivo edita a nobis sunt.
Nunc, quoniam fortuna nos superstites ei esse vo-
luit, reliqua persequemur et, quantum potuerimus,
rerum exemplis lectores docebimus, sicut supra
significavimus, suos cuique mores plerumque con-
ciliare fortunam. Namque hic contentus ordine 2
equestri, quo erat ortus, in adfinitatem pervenit
imperatoris, Divi filii, cum iam ante familiaritatem
eius esset consecutus nulla alia re quam elegantia
vitae, qua ceteros ceperat principes civitatis di-
gnitate pari, fortuna humiliores. Tanta enim pro- 3
speritas Caesarem est consecuta, ut nihil ei non
tribuerit fortuna, quod cuiquam ante detulerit, et
conciliarit, quod nemo adhuc civis Romanus quivit
consequi. Nata est autem Attico neptis ex Agrippa, 4
cui virginem filiam collocarat. Hanc Caesar vix
anniculam Tiberio Claudio Neroni, Drusilla nato,
privigno suo, despondit. Quae coniunctio necessi-
tudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit fre-
quentiorem.

XX. Quamquam ante haec sponsalia non so-
lum, cum ab urbe abesset, numquam ad suorum
quemquam litteras misit, quin Attico mitteret,
quid ageret, in primis quid legeret quibusque in
locis et quam diu esset moraturus, sed etiam, cum 2
esset in urbe et propter infinitas suas occupationes
minus saepe, quam vellet, Attico frueretur, nullus
dies temere intercessit, quo non ad eum scriberet,

cum modo aliquid de antiquitate ab eo requireret,
modo aliquam quaestionem poëticam ei proponeret,
interdum iocans eius verbosiores eliceret epistulas.
3 Ex quo accidit, cum aedis Iovis Feretrii, in Capi-
tolio ab Romulo constituta, vetustate atque incuria
detecta prolaberetur, ut Attici admonitu Caesar
4 eam reficiendam curaret. Neque vero a M. Antonio
minus absens litteris colebatur, adeo ut accurate
ille ex ultimis terris, quid ageret, curae sibi habe-
5 ret certiorem facere Atticum. Hoc quale sit, faci-
lius existimabit is, qui iudicare poterit, quantae
sit sapientiae eorum retinere usum benevolentiam-
que, inter quos maximarum rerum non solum aemu-
latio, sed obtrectatio tanta intercedebat, quantam
fuit incidere necesse inter Caesarem atque Anto-
nium, cum se uterque principem non solum urbis
Romae, sed orbis terrarum esse cuperet.

XXI. Tali modo cum septem et septuaginta
annos complesset atque ad extremam senectutem
non minus dignitate quam gratia fortunaque cre-
visset (multas enim hereditates nulla alia re quam
bonitate consecutus est) tantaque prosperitate usus
esset valetudinis, ut annis triginta medicina non
2 indiguisset, nactus est morbum, quem initio et ipse
et medici contempserunt. Nam putarunt esse te-
nesmon, cui remedia celeria faciliaque propone-
3 bantur. In hoc cum tres menses sine ullis dolori-
bus, praeterquam quos ex curatione capiebat, con-
sumpsisset, subito tanta vis morbi in imum inte-
stinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos

fistulae puris eruperint. Atque hoc priusquam ei 4
accideret, postquam in dies dolores accrescere
febresque accessisse sensit, Agrippam generum ad
se accersi iussit et cum eo L. Cornelium Balbum
Sextumque Peducaeum. Hos ut venisse vidit, in 5
cubitum innixus „quantam“ inquit „curam dili-
gentiamque in valetudine mea tuenda hoc tempore
adhibuerim, cum vos testes habeam, nihil necesse
est pluribus verbis commemorare. Quibus quoniam,
ut spero, satisfeci, me nihil reliqui fecisse, quod
ad sanandum me pertineret, reliquum est, ut ego-
met mihi consulam. Id vos ignorare nolui. Nam 6
mihi stat alere morbum desinere. Namque his
diebus quidquid cibi sumpsi, ita produxi vitam,
ut auxerim dolores sine spe salutis. Quare a vobis
peto primum, ut consilium probetis meum, deinde,
ne frustra dehortando impedire conemini“.

XXII. Hac oratione habita tanta constantia
vocis atque vultus, ut non ex vita, sed ex domo
in domum videretur migrare, cum quidem Agrippa 2
eum flens atque osculans oraret atque obse-
craret, ne id, quod natura cogeret, ipse quoque
sibi acceleraret, et quoniam tum quoque posset
temporibus superesse, se sibi suisque reservaret,
preces eius taciturna sua obstinatione depressit.
Sic cum biduum cibo se abstinuisset, subito 3
febris decessit leviorque morbus esse coepit.
Tamen propositum nihilo setius peregit. Itaque
die quinto, postquam id consilium inierat, pridie
Kalendas Apriles Cn. Domitio C. Sosio consu- a. 32

4 libus decessit. Elatus est in lecticula, ut ipse praescripserat, sine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima vulgi frequentia. Sepultus est iuxta viam Appiam ad quintum lapidem in monumento Q. Caecilii, avunculi sui.
